

Neoliberal Dönüşüm Sürecinde Girişimci Üniversite ve Toplumsal İşlevin Değişimi

The Entrepreneurial University and the Change of Social Function in the Neoliberal Transformation Process

Murat Özdemir¹

¹ Dr. Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi İletişim Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, Kahramanmaraş, Türkiye

Makale Bilgileri

Geliş Tarihi (Received)

19.08.2025

Kabul Tarihi (Accepted)

04.12.2025

Yayınlanma Tarihi (Published)

06.02.2026

*Sorumlu Yazar

Murat Özdemir

Karacasu Kırım Mah.
Üniversite Cad. İletişim
Fakültesi, Karacasu Kampüsü,
Dulkadiroğlu/Kahramanmaraş
murat.ozdemir@istiklal.edu.tr

Öz: Bu çalışma üniversite tarihi üzerine odaklanarak neoliberal ekonomi politik ideolojiyle misyon farklılaşması yaşayan üniversite anlayışını geleneksel üniversite kültürü ekseninde eleştiriye açmaktadır. Modern üniversitenin yarattığı değerler tarihsel süreçte neoliberal ekonomi politik değişimin gölgesi altında dönüşüm geçirerek yeniden yapılandırılmıştır. Geleneksel üniversite kültüründen kopuş anlamına gelen bu yeni değerler dizisi beraberinde birçok politik kazanımın da yok olmasına sebep olmuştur. Modern üniversite örgütlenmesi sürecinde üniversite finans kaynağının devlet tarafından sağlanması üniversitelere görece özerklik tanımaktaydı. Bu açıdan üniversiteler ontolojik olarak akıl merkezli bir örgütlenme sürecine girmiş, epistemolojik olarak da hakikat arayışı kendinde bir amaç olarak ele alınmıştı. Böylelikle bilgi üretim süreci kamu adına düşünülmüş, bilginin varlığı toplumsal sosyalizasyon, yetkinleşme, yargı yetisi edinme ekseninde ele alınmıştı. Kısaca bilgiyle olan ilişki ticari fayda yerine kamusal fayda etrafında kurumsallaşmıştı. Bunun yanında modern üniversite örgütlenmesi aynı zamanda ulus kimliğinin inşası adına ulusal ortak ruh yaratma noktasında gerekli bilgi setlerinin üretimi de gerçekleştirmekteydi. Modern üniversitenin bu temel özellikleri neoliberal ekonomi politikanın hegemonik hale gelmesi sonucu ekonomik değerler sistemiyle yer değiştirmektedir. Bu dönüşüm beraberinde üniversitenin toplumsal işlevi üzerine yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu açıdan bu çalışma modern üniversite anlayışıyla inşa edilen üniversite kültürünün ayırıcı özelliklerinin neoliberal politikalarla ortadan kaldırılması sürecine odaklanarak üniversitenin sürekli ekonomik fayda odaklı yeni hegemonik değerlerini eleştiriye açmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neoliberal üniversite, girişimci üniversite, üniversite misyonu

Abstract: This study focuses on the history of the university and opens the understanding of the university, which has a mission differentiation with the neoliberal political economy ideology, to criticism on the axis of traditional university culture. The values created by the modern university have been restructured by being reformed in the historical process under the shadow of neoliberal economic and political change. This new set of values, which means a break with the values of the traditional university, has been the reason for the disappearance of many political gains. In the modern university formation process, university financial resources were provided by the state and universities were granted autonomy. In this respect, universities entered an ontologically mind-centered organization, and epistemologically, the search for truth was treated as an end in itself. Thus, the information production process was considered on behalf of the public, and the socialization of existence, perfection, and the development of judgment were addressed. In short, the relationship with information was institutionalized around public benefit rather than commercial benefit. In addition, the teaching of modern universities was also producing the necessary knowledge sets that could create a national common spirit in the name of nation-building. These basic features of the modern university are being replaced by the economic value system as a result of neoliberal economic policy becoming hegemonic. This transformation necessitates a rethinking of the social function of the university. In this respect, this study focuses on the process of eliminating the distinctive features of the university culture built with the modern university understanding through neoliberal policies and opens up criticism to the new hegemonic values of the university, which are constantly focused on economic benefit.

Keywords: Neoliberal university, entrepreneur university, university mission

Özdemir, M., (2026). Neoliberal dönüşüm sürecinde girişimci üniversite ve toplumsal işlevin değişimi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2026), 1-14. <https://doi.org/10.17556/erziefd.1768571>

Giriş

Batı kültürünün kiliseden sonra ikinci büyük kurumu olan üniversitenin tarihsel varlığı ekonomi politikanın iz düşümüne paralel bir gelişme göstermiştir. Öyle ki üniversitenin kurumsal geleneğini ekonomiden ve politikadan bağımsız düşünmek olası değildir. Bu açıdan üniversitelerin farklı dönemlerde farklı ekonomi ve politik ilişkiler etrafında dönemin şartlarına özgü biçimlendiği, kırılmalar ve süreklilikler sergilediği, görece özerkliğe sahip olduğu, kurumsal olarak tekil düzeyi içinde farklılıklar gösterdiği (Kurtuluş, 2017, s. 109) ifade edilmektedir. Bu sebeple üniversitenin varlığı, tarihsel ve toplumsal ekonomi politik ilişkilerin bağlamıyla bir kavrayış imkânı verebilmektedir. Kısaca üniversitelerin, gerçekleri arayan ve bilim üreten bir kurum olduğu yaklaşımının tarihin hegemonik değerleri ve üretim ilişkileri bağlamıyla düşünülmesi gereken toplumsal formasyonların gelişim süreciyle paralel bir dönüşüm fenomeni içinde hareket eden bir yapı olarak ele alınmaktadır (Bennet, 2017; Günay, 2019; Nalbantoğlu, 2009).

Tarihi ve toplumsal kurumlar olarak belirli hedefler doğrultusunda örgütlenen üniversiteler ait oldukları toplumsalın üretim biçimi dışında anlaşılamazlar (Tetchler, 2019). “Ancak üniversiteler birçok açıdan sınıflandırılmışlarsa da temel tartışma noktası hep iki uç arasında olmuştur. Bunlar, sırasıyla idealizm ve faydacılık düşüncelerinin birer ürünü olan saf bilime hizmet etmek, gerçeği araştırmak ve insanın kişisel gelişimini ön plana çıkartmak ile sosyal sorumluluk altında topluma hizmet etmektir” (Şimşek, 2019, s.17-18). Dolayısıyla üniversite idealizm ekseninde bilgi için bilim anlayışı ve etik yaşam felsefesini kazanan yurttaşın eğitilmesi ile faydacılık ekseninde toplum adına iyi yurttaşın eğitimi hedefiyle gelişme göstermiştir. İdealist yaklaşım mutlak iyiyi, evrensel estetiği kişinin gelişiminin merkezine yerleştirirken günümüzde mesleki eğitimin gittikçe eğitim süreçlerinde hegemonik hale gelmesiyle idealist eğitim kuramı değerden düşmektedir. Bu sebeple idealistler açısından salt mesleki eğitime dayanan kültürel eğitimden yoksun kapitalizmin ihtiyaçlarına yönelik kurgulanan yeni eğitim anlayışı kültürel

çölleşmeye sebep olmaktadır (Cevizci, 2021, s. 28). Kısaca idealist kuram ekseninde üniversiteyi ele alan yaklaşımlar üniversitenin kültürel aktarım misyonu üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Genel bir mutabakat etrafında üniversitenin kökenleri Orta Çağ'a dayandırılmaktadır. "İlk Avrupa Üniversiteleri genellikle dini otoritenin himayesi altında "Hakikat" arayan ustalar ve öğrenciler topluluğudur. Üniversite gelir getiren mülkler ve kilisenin toplumsal konumu sayesinde özerk hale gelir" (Demir, 2016, s. 35). Orta Çağ'da kilisenin hakikat ve toplumsal değerler dizgesinin dışında bir araya gelen düşünürlerin arzuları bünyesinde kurulan üniversiteler Hristiyanlığa sadakat etrafında yeni bir hakikat arayışı içinde hareket ettiler. Başlangıçta manastırlara ek olarak ortaya çıkan üniversiteler süreç içinde seküler yöneticilerin kontrolü altında gelişme gösterdiler. Sekülerleşme giderek evrensel bir görünüme kavuşuyor, 13. yüzyılda Aristoteles'in eserlerinin keşfiyle beraber etik, siyaset ve estetik üzerine yeni düşüncelerin kazanılması olanaklı hale geliyordu. Le Goff'un tespitiyle 13. yüzyıla beraber başlayan kentleşme olgusu eğitim alanında da bir dizi evrimin yaşanmasına neden olmuştur (Goff, 2020, s. 6). Dönemin sivil iktidarı ve kilise iktidarının üniversitenin varlığından güç devşirmeleri nedeniyle üniversiteler bir çekim gücü elde etmeye başlamışlardı. Böylece Hristiyanlığın değerleri dışında çoğulcu düşünmenin alanı gittikçe genişliyor, üniversite geleneksel otoriteden uzak bir yapılanma ekseninde bir sivilleşmeye doğru ilerliyordu. Sivilleşme beraberinde akademik özgürlük fikrini yaratıyor, üniversiteler de böylece daha güçlü bir alan elde ediyordu. Yine Le Goff'un tespitiyle:

Paris'te öğrencilerle krallık kolluk güçlerini karşı karşıya getiren kanlı 1229 olaylarından sonra, üniversite özerkliği bir daha kaybedilmemek üzere kazanılmıştır. Bu kavga, birçok öğrenci kraliyet muhafızları tarafından öldürülmüştür. Bunun üzerine üniversitenin büyük bölümü greve giderek Orleans'a çekilmiştir. İki yıl boyunca Paris'te hemen hiç ders yapılmamıştır. Aziz Louis ve Blanche de Castille üniversitenin özerkliğini ancak 1231'de resmen tanımışlar ve Phillippe Auguste'nin 1200'de tanıdığı ayrıcalıkları yenileyip genişletmişlerdir (Goff, 2020, s. 88-89).

Orta Çağ'da kilisenin gölgesi altında özerklik elde eden üniversiteler feodalleşmenin çöküşü sonrası mutlak monarşiyle beraber de daha seküler bir görünüm kazanarak otonom bir yapıya bürünmeye başlıyordu. Bilginin üretiminde Hristiyanlık gölgesi ortadan kalkıyor; özgür düşüncenin ve yeniliğin yeşerdiği mekanlar olarak üniversiteler daha güçlü hale geliyordu. Esasında kökleri batı topraklarında atılan üniversitenin toplumsal ekonomi politik varlığına uyumlu bir dönüşüm momenti içinde hareket etmesi çağların egemen değerleri etrafında örgütlenen bir üniversite tarihini önümüze sergilemektedir. Feodal çağın değerleriyle örülmüş Orta Çağ üniversite anlayışı meşruiyetini teolojik öğretiye dayandırırken Aydınlanma projesi ve modernite fikrinin vaadi de modern üniversitenin meşruiyet temellerini oluşturmaktaydı. Hümanist öğretiler etrafında birey olmanın gittikçe anlam kazandığı Aydınlanmayla beraber eğitimin işlevi kişisel gelişim ve özgürlük etrafında yeniden örülürken üniversiteler de bu gelişim dinamiği etrafında yeni bir insan yaratmanın merkezi olarak düşünölmeye başlanmıştı (Gürüz, 2020). Burjuva kültürünün aristokrasi kültürünün yerine geçtiği, endüstri devriminin talep ettiği rasyonel insan tipolojisine olan ihtiyaç üniversitelerin Orta Çağ değerlerinden kopuşunu hızlandırarak modern üniversite fikrini meydana getirmiştir.

Batı'nın modern değerlerinin köklerinin atıldığı Aydınlanma Çağı'yla beraber akıl merkezli bir örgütlenme sürecine giren üniversite geliştirmekte olan yeni liberal değerlerin sınırları içinde özgür ve mutlu yurttaşın eğitimi için devlet destekli bir kurumsal yapıya bürünmeye başlamıştı. Teolojik kültür yerine liberal kapitalist ekonomi politik örgütlenmenin talep ettiği insan tipolojisinin yetiştirilmesi ve ulusal kültürün inşasında gerekli bilgi ve kültür setlerinin yaratılmasında "yeni bilgi yuvaları" iddiasıyla insan merkezli bir kültür inşa etme arayışı erken modern üniversitenin rotasını belirlemekteydi (Pelikan, 2015). Bu açıdan üniversite hakikatin peşinden koşacak, ürettiği bilgi setleriyle yurttaşın hakikatle olan ilişkisini güçlendirecekti. Böylece toplumsal gerçeklikle yurttaşın bilinci arasındaki bağ daha hakiki bir zemine oturacak, gelişmiş demokratik bir yaşam ve kültür inşa edilecekti. Burada akılda tutulması gereken önemli bir nokta hedeflenen modern insan tipolojisi adına kurgulanan üniversitenin çok boyutlu işlevler çerçevesinde bir dizi tarihsel dönüşüm yaşadığıdır (Tunalı, 2017). Ülkelerin ekonomi politik yapılarıyla paralel bir gelişme gösteren diğer birçok kurum gibi iktidar ve direniş alanı olarak üniversiteler bilgi ve hakikat mücadelesi üzerinde bir gelişme göstermiştir. Örneğin erken modern dönemde burjuva ideolojisinin kendini güçlü bir şekilde üniversitelerde kurumsallaştırmasına karşın 1960'lı yıllardan sınıfsal bilincin tarih sahnesine çıkmasıyla üniversite devrimci mücadelenin yeni bir kalesi olarak hareket edecektir (Timur, 2000, s. 263). Bu açıdan üniversitelerin tarihsel gelişim çizgisi çok kimlikli ve çok kültürlü bir geleneğe sahip olmakla beraber üniversiteyi tanımlama girişimi tarihsel hakikat rejimleriyle doğrudan ilişkilidir. Çünkü tarihsel momentlerin kırılmaları ve akışlarıyla birlikte hareket eden, ideolojik kültürel mücadelenin sahnelendiği bir üst yapı olarak üniversiteler ekonomi politiğin tarihsel izliğiyle bütünlük arz eden bir yapı olarak var olagelmıştır.

Orta Çağ döneminde Hristiyan değerlerine sadık bir örgütlenme sergileyen üniversiteler modern dönemde akıl merkezli örgütlenmeye ileriye ve yenilik fikri etrafında gelişme göstermiştir. Örneğin Orta Çağ üniversite modelinin aksine Berlin Üniversitesi'nin kuruluşuyla yeni bir gelenek oluşturan üniversite kültürü, modern insanın duygu ve düşünce dünyasının birliği üzerine etik bir yaşam hedefiyle "iyi hayat"ın temellerinin atıldığı yeni mekanlar olarak düşünölmekteydi. Fransa'da ise Napolyon'la beraber daha ulusal ve merkezi bir kimliğe bürünen üniversite laik bir görünüm sergileyerek devletin güçlü bir kurumu olarak örgütlenmeye başlamıştı (Gürüz, 2020). 20. yüzyıl boyunca da yaşanan I. ve II. Dünya Savaşı, Soğuk Savaş dönemi üniversiteler üzerinde bir dizi dönüşüme sebep olmuştur. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren küresel ölçekte yaşanan neoliberal ekonomi politik dönüşüm ile üniversitelerde meydana gelen faydacı ve piyasa odaklı yeniden yapılanma ideolojisi baskın hale gelirken üniversiteyi geleneksel değerlerinden uzaklaştırmış, üniversiteler artık çoğunlukla ekonomik değer setleriyle anılan, girişimci kültürle yapılandırılmaya başlanmıştır. Bu açıdan denilebilir ki yükseköğretime yönelik düşünce setlerimiz, algılarımız, kullandığımız kavramlar bu dönüşüme paralel değişme göstermektedir. Bu sebeple üniversite üzerine belirli soruları gündeme getirmek faydalı olacaktır: Yükseköğretimde yaşanan sürekli fayda odaklı bu dönüşümden kim kazançlı çıkmakta, kimler zarar görmektedir? Yükseköğretimin ticarileşmesi sonucu geleneksel kültür ve değerlerden kopuş ne anlama gelmektedir? Akıl, hakikat, eleştiri, bilimsellik kavramları ile anılan üniversitelerin evrensel mekanlar olarak

bilinen misyonlarından uzaklaşarak fayda ve ekonomik değerler kavramıyla kuşatılması üniversitenin kavramsal gücünü ne şekilde etkilemektedir?

Ulus devlet merkezli örgütlenme yapısı ve yasalar çerçevesinde kontrol edilen modern üniversite anlayışı İkinci Dünya Savaşı sonrası giderek bilim-teknik alanda büyük buluşlar yapan girişimci Amerikan üniversitelerine öykünmeye başlamıştır. “Refah devleti” politikasının çöküşü sonrası yeni ekonomi politik değer olarak neoliberal politikaların devlet eliyle uygulanmaya başlanmasıyla küresel ölçekte “rekabet” fikrinin üretimin merkezine yerleştirilmesi, üniversitelerin “mükemmeliyet” kavramı temelinde yeniden örgütlenmesine yol açmıştır. “Genelde eğitimle hedeflenen bireyin kişiliğinin geliştirilmesi, bireyin topluma uyumunun sağlanması, toplumun moral değerlerinin yükseltilmesi, bireyin mesleki becerilerinin geliştirilmesi, niteliğinin artırılması, dolayısıyla kalkınmaya ve demokrasiye uyumunun sağlanmasıdır” (Adem, 2008, s. 15). Bu bakımdan eğitim alanı özelde üniversite bu misyonun hedeflerinin gerçekleştirilmesinde tarihsel süreçte başat bir rol üstlenmiştir. Her ne kadar ulusal devletlerin tarih sahnesine çıkmasıyla beraber ulusal bilinci güçlendirme, bürokratik elitler yetiştirme görevini de içinde barındırmış olsa da 19. yüzyılın başından 1980’li yıllara değin üniversite kamusal yarar bağlamıyla hizmet görmüş ve modern bilincin gelişip serpilmesinde önemli bir kurum olarak hizmet vermiştir. Oysa neoliberal politikalar ile üniversite tarihsel misyonundan uzaklaştırılmakta, “bilgi ekonomisi” tartışmaları etrafından yeniden kurgulanmakta ve bilginin kendinde bir amaç olduğu ülküsü değerden düşmektedir. Bu doğrultuda akademik emek ve özneler de bu süreç içinde yönetsel bir akıl bağlamıyla yeniden şekillendirilmektedir. Bu noktada toplumsalın entelektüel zekasının mekanları olarak üniversiteler girişimci ruhla, sivil hakların, demokratik kültürün yaygınlaştırılması adına sahip olduğu geleneksel misyonundan da uzaklaştırılmaktadır. Dolayısıyla üniversitenin evrensel bilgi üretme, eleştirel insan aklını geliştirme, kültürel alanı ve insan yaşamını zenginleştirme işlevinin yerini şirket ideolojisi almaktadır. Bu sebeple “akademik kapitalizm” (Rhoades ve Slaughter, 1997, s. 11) kültürü diyebileceğimiz bir üniversite modeli yaygınlık kazanır. “Yani, devlet kolejleri ve üniversiteleri kapitalist girişimler gibi hareket eder, fakülte araştırmalarından ayrılan başlangıç şirketleri gibi iş alanlarına ve araştırma parklarına ve yurt gibi yardımcı birimlere yatırım yapar. Bu tür girişimler, kapitalistlerin göbek atma riskini göze almadan para kazanmayı amaçlamaktadır, çünkü akademik kurumlar geniş çaplı kamu desteği ile desteklenmektedir” (Slaughter ve Rhoades, 2004, s. 74). Ortak evrensel yararı güden, kamusal bilinci ve demokrasi kültürünü geliştiren bilgi yerine, endüstrinin ihtiyaçlarını karşılayan bilginin hegemonyası üniversitelerde egemen olmaya başlar.

Amerikan merkezli ortaya çıkan, girişimcilik ve rekabet ideolojisi ekseninde piyasanın taleplerine göre üniversiteleri şirket örgütlenmesi çerçevesinde yapılandıran, teknolojik yenilik odaklı anlayışın hâkim olduğu yeni üniversite fikrinde bilginin üretimi fayda ve iktisadi değer olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu kertede üretilen bilgi “ne işe yarar” mantığı ekseninde değerlendirilmektedir. Böylece modern üniversite örgütlenmesinde bilginin “kendi başına bir amaç” olduğu anlayışına karşın bilgi ekonomik değer ölçütleriyle değerlendirilmektedir. Sonuç olarak salt ekonomik değerler çerçevesinde yapılandırılan girişimci üniversite örgütlenmesi birbiriyle öykünen türdeş bir akademik dünya talep etmektedir. Piyasa odaklı yapılandırılan üniversiteler gittikçe

homojen bir görünüm sergileyerek, “bilgi pazarında kâr amacı güden kuruluşlar” (Hanley, 2006, s. 3) gibi hareket etmektedir. Örneğin girişimcilik adı altında müfredatların yapılandırılması, ekonomik değer üretecek şekilde eğitim çıktılarının planlanması talep edilmektedir. Bu sebeple geleneksel olarak üniversitenin evrensel bilgi üretme, tartışma açma, gelecek nesillere bu tartışmayı sürdürecekt beceriler kazandırma gibi işlevler yerini çağdaş kapitalist üretim ilişkilerinde egemen olan şirket değerlerine bırakmaktadır.

1980’li yıllardan itibaren Pazar köktencililiğın yarattığı özelleştirme, esneklik, verimlilik, tüketimcilik, sosyal devletin aşınması ile yeni özneler yaratmanın amacı olarak eğitim de kamu değerinden, eleştirel içerikten ve evrensel nitelikten yurttaş bilinci yaratma sorumluluğundan arındırılmakla beraber, akademik alanın özneleri de bu bağlamda dönüşüm sürecine girmiş ve eğitim iktisadi büyüme, araçsal akılcılık bağlamıyla kuşatılmış, akademik özne de teknik uzman becerisiyle ele alınmaya başlanmıştır. Oysa üniversite çağın düzeyinde yaşamının bilgisinin verildiği hümanist öğretilerin toplumsallaşmaya yönelik yayıldığı kültürel mekanlar olarak tarihsel düzlemde meşruiyet zemini kazanmıştı. Kısaca kültürel bir öğrenim mekânı olarak üniversite insanlığın birikimi olarak çağların sahip olduğu estetik ve düşünsel fikirler dizgelerinin öğrenildiği yüksek kültür mekanları olarak tasarlanmıştı. “Üniversite geniş ölçekli sivil hakların bekçisi, karmaşık etik sorunların sorgu yargıcı ve derin demokratik uygulamaların hizmetçisi ve koruyucusu olarak üstlendiği rolü” (Giroux H. , 2016, s. 149) girişimcilik ve neoliberal pazar ideolojisi nedeniyle gittikçe aşınmakta, şirket akılsallığı ve terimleri üniversite yaşamına egemen olmaktadır. Bunun yanında akademik iş gücü de dönüşmekte, akademik özerklik zedelenmekte, korku, güvencesizlik akademik özneler için kaçınılmaz bir kader mefhumuna dönüşmektedir. Uzmanlaşma, profesyonelleşme, performans baskısı nedeniyle toplumsala öncülük edecek entelektüel akademik zekalar nitelik olarak azalmaktadır.

Çalışmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışma, günümüz yükseköğretim kurumlarında gözlemlenen dönüşüm sürecini, özellikle de geleneksel üniversite örgütlenmesinin ontolojik, epistemolojik ve iletişimsel değerlerinin Anglo-Sakson kökenli girişimci üniversite modeli karşısında uğradığı değişim bağlamında ele almaktadır. Bu doğrultuda araştırma, neoliberal akılsallığın yönlendirdiği yeni üniversite yapılanmasının, toplumsal, kültürel ve insani düzlemde meydana getirdiği olumsuz etkileri eleştirel bir perspektiften tartışmayı amaçlamaktadır. Karşılaştırmalı bir çözümleme yöntemi çerçevesinde yürütülen çalışma, girişimci üniversite modelinin kültür alanı, bilgi üretim süreçleri ve insan yaşamı üzerindeki ideolojik etkilerini, neoliberal değerler ekseninde incelemektedir. Bu inceleme aracılığıyla, üniversitenin tarihsel işlevine ve toplumsal sorumluluğuna yönelik eleştirel bir farkındalık yaratmak hedeflenmektedir.

Araştırma, üniversite kurumunun tarihsel gelişimi içinde ortaya çıkan dönüşümlerin, bilgi üretim süreçleri ile kamusal yarar arasındaki ilişkinin nasıl yeniden tanımlandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda çalışma, üniversite paradigmasında yaşanan kırılmanın epistemolojik süreklilikleri nasıl sarstığını, akademik özerklik, kamusal sorumluluk ve bilgi etiği açısından ne tür sonuçlar doğurduğunu serimlemeye çalışmaktadır. Buradan hareketle, modern çağın örgütlenme biçimleri içinde üniversitenin ontolojik olarak akıl merkezli bir varlık

alanı, epistemolojik olarak bilginin kendi başına bir amaç olduğu bir yapı ve iletişimsel olarak kamu yararı ekseninde biçimlenen bir kurum olma niteliğini korumasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, üniversitenin salt ekonomik rasyonaliteye indirgenmeden, kültürel birikim, eleştirel düşünce ve toplumsal sorumluluk ilkeleriyle yeniden tanımlanması gerektiğini savunmaktadır.

Yöntem

Bu araştırma, geleneksel üniversite modeli ile girişimci üniversite modeli arasındaki temel farkları ortaya koymak ve bu farkların yükseköğretim sistemine yansımalarını değerlendirmek amacıyla yürütülmüş nitel bir derleme çalışmasıdır. Çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmış; konuya ilişkin ulusal ve uluslararası düzeyde yapılmış akademik yayınlar, çeviri kitapları, ulusal kitaplar, lisansüstü tezler ve hakemli dergilerde yayımlanmış makaleler incelenmiştir. Bu kaynaklar aracılığıyla girişimci üniversite anlayışının tarihsel temelleri, kuramsal arka planı ve eleştirel yaklaşımlar sistematik biçimde analiz edilmiştir. Literatürde özellikle iki tema öne çıkmış ve analiz bu temalar doğrultusunda yapılandırılmıştır:

1. **Tarihsel ve Kuramsal Temeller:** Girişimci üniversitenin ortaya çıkışını açıklayan tarihsel gelişim, akademik kapitalizm, bilgi ekonomisi ve neoliberal yönetimsellik üzerine yapılan çalışmalar incelenmiştir.
2. **Toplumsal İşlev ve Eleştirel Yaklaşımlar:** Girişimci üniversite modelinin kamusal misyonu, akademik özerklik, eleştirel düşünce ve toplumsal fayda üretimi üzerindeki etkilerini irdeleyen eleştirel literatür değerlendirilmiştir.

Toplanan veriler nitel içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiş; girişimci üniversite modeli ile geleneksel üniversite anlayışı arasındaki farklılıklar, kavramsal çerçeve, örgütsel yapı, bilgi üretim biçimi ve toplumsal işlevler açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Bu yöntemsel çerçeve doğrultusunda çalışma, mevcut literatürdeki tartışmaları sentezleyerek, neoliberal akılsallığın yön verdiği girişimci üniversite modelinin akademik kültür ve kamusal alan üzerindeki etkilerine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme sunmayı amaçlamaktadır.

Üniversite Fikri Üzerine Modern Yaklaşımlar

Aydınlanmayla beraber akılcı bir toplumsallaşmayı takip eden üniversiteler de örgütlenme süreci olarak akıl merkezli bir eğitim formasyonunu geliştirmeye başladılar. Teolojik öğretinin gittikçe üniversiteden uzaklaştırılmasıyla üniversite aklın sınırlarıyla kuşatılarak ontolojik yapısı yeniden tanımlandı. Böylece artık Aydınlanmanın hedefi olarak üniversite akıl merkezli temelde hakikat peşinde gidecek, bilginin üretimi kendinde bir amaç olarak ele alınacak ve üretilen bilgi daha rasyonel bir toplumun inşası için toplumla buluşturulacaktı. Bu açıdan modern üniversite fikrinin gelişimine yönelik kurucu metinler ortaya çıkmıştır. Örneği J. H. Newman, I. Kant, A. Humboldt, K. Jaspers, J. Derrida, J. Habermas, O. Gasset gibi düşünürlerin üniversite felsefesi üzerine dile getirdikleri fikirler modern üniversitenin ruhunu tanımlamıştır (Kurtoglu, 2019, s. 17-18). Bu çalışmalar üniversitenin ne olduğunu, üniversitede araştırma ve eğitim faaliyetlerinin işlevini, bilimin toplumsal alandaki rolünü, üniversite-iktidar-toplum ilişkisini, özerklik problemini ele alarak üniversite fikrini tanımlamaya çalışmışlardır. Ancak sürekli bir gelişme içinde olan üniversitelerin dile getirilen

metinler çerçevesine uygun bir gelişme gösterdiğini belirtmek zordur.

Orta Çağ'da Hristiyan gölgesi altında ve Hristiyan değerlerine sadakat temelinde varlık gösteren üniversitelerin Reform ve Rönesans hareketlerine eklenmesiyle yeni bir yapısal dönüşüme girmesi üniversiteyi toplumsalın merkezine yerleştirdi. Akıl merkezli örgütlenmeyle bilginin üretildiği, dağıtıldığı ve paylaşıldığı bir kurum olarak topluma yön veren ideolojik bir kuruma dönüştü. Aydınlanma projesinin gerçekleştirilmesine yönelik üniversite ontolojik olarak akıl merkezli bir örgütlenmeyle epistemolojik temelde hakikati kendinde bir amaç olarak ele almaya başladı. Böylelikle modern üniversitenin temelleri oluştu. Modern dünyanın değerleriyle yeniden örülen üniversite göreceli olarak toplumu aydınlatma, toplum adına bilgi üretme misyonuyla kuşatıldı. Burada iki temel fikir modern üniversitenin oluşmasında önemli katkılar sağladılar. Öncelikle I. Kant, *Fakülteler Çatışması* adlı kitabıyla bilgi üretim sürecini ele alarak hakikatin öğrenilmesinde felsefenin önemini ortaya serdi. Kant'ın felsefe merkezli üniversite fikri usa vurgu yapmaktaydı. Dönemin teoloji, tıp, hukuk fakültelerine karşı felsefeyi daha üst bir yerde tutarak felsefenin ussal bir etkinlik olarak üstünlüğünü savunuyordu. Kant'a göre doktorlar, yargıçlar ve din adamları memur olma vasıfları ve devlete hizmet etme rolleri nedeniyle telkine ve yönlendirilmeye açıktılar. Oysa felsefenin bir tek misyonu vardı o da bilginin ve hakikatin arayışydı (Delanty, 2019). Böylelikle felsefenin Avrupa üniversitelerinde Aydınlanmayla beraber "hakikat için bilgi" arayışında olması bilginin kendinde bir amaç olarak tasarlanmasına öncülük etmiştir. Kant'ın ussal üniversite fikri modeli ulus devletlerin tarih sahnesine çıkmasıyla yeni bir evrim aşaması yaşar. *Bildung* felsefesi etrafında düşünülen üniversite fikri kişiliğin geliştiği kültürel bir mekân olarak tasarlanır. "Almanca Bildung sözcüğü, bir genci ömür boyu süren bir yaşam biçimine hazırlayan kişisel oluşum sürecine verilen isimdir" (Sennet, 2011, s. 22). *Bildung* "kişinin, mesleki öğretiminden ayrı olarak, bir bütün halinde gelişmesi anlamına gelir. Bireyin yaşamdaki amaçlarının uygarlaşmasını, duygusal tepkilerinin incelenmesini ve günümüzün en geçerli bilgilerin ışığı altında, nesne ve olayların doğası hakkındaki anlayışının olgunlaşmasını kapsar" (Rosovsky, 2017, s. 99). Bir taraftan kişiliğin gelişmesini amaçlayan diğer taraftan ulusal ruha uygun kolektif bir kültür yaratmayı hedefleyen *bildung* felsefesi Aydınlanma düşüncesini ulus devletinin kültür karakteriyle birleştirmeye çalışmaktaydı. Kültürel bir gelişme ekseninde düşünülen *bildung* öğretisi yakın döneme değin üniversitede eğitiminde baskın bir model olarak düşünülmüştür.

Yükseköğretim çalışmaları genel olarak modern üniversitenin kökenini Berlin Üniversitesi'nin kurucusu K.W. Humboldt'un üniversite fikri üzerine dile getirdiği manifestosuna dayandırmaktadır. Alman düşünür ve siyasetçi Humboldt, üniversiteyi gelişmenin ve çağdaş bilimin merkezine yerleştirerek üniversite bünyesinde araştırma ve öğretimi tek kerte ele almıştır. Humboldt'a göre üniversite bir araştırma topluluğudur ve hakikate ulaşma noktasında üniversite en tutarlı ve sistemli bilgi üretmenin merkezidir. Bu nedenle üniversite evrensel düzeyde özgür düşüncenin serpiştiği ve hakikat arayışının rasyonel temel üzerinde ilerlediği kurum olarak örgütlenmelidir.

Wilhelm von Humboldt Berlin Üniversitesi adına dönemin Prusya kralına sunduğu üniversite kuruluş manifestosunda aşağıdaki idealleri öne sürmüştü:

- a. Üniversite, tüm bilim alanlarındaki eğitim-öğretim ve

araştırma faaliyetlerinin birlikte ve bir bütünlük içinde yürütüldüğü bir kurumdur (Einheit von Forschung und Lehre).

- Araştırmancının amacı bilim için bilimdir (Reme Wissenschaft). Bilimsel araştırma kendi başına bir meslektir (Wissenschaft als Beruf).
- Bildung idealine ulaşmanın en etkin aracı, öğretim üyelerinin uygun gördükleri konuları öğretme özgürlüğüne (Lehrfreiheit), öğrencilerin de istedikleri konuları öğrenme özgürlüğüne (Lernfreiheit) sahip olduğu seminerlerdir.
- Üniversitenin sahibi devlet değil millettir. Devletin temel görevi, öğretim üyelerini atamak, bunların maaşlarını ödemek ve verimli çalışabilmeleri için gerekli olan özgürlük ortamını oluşturmaktır” (Gürüz, 2020, s. 228).

Üniversiteyi bir araştırma ve öğretim topluluğu olarak tasarlayan Humboldt, üniversite-toplum ilişkisinde üniversiteye belirli misyonlar yüklemiştir. Kantçı Aydınlanma fikrine dayanan üniversite modelinde üniversite salt bir öğretim merkezi olarak ele alınırken Humboldt üniversiteyi ayrıca araştırma merkezi olarak da tasarlamış, üniversitenin özgür bilim yapmasına yönelik özerklik anlayışının temellerini atmıştır. Artık üniversite bir yönüyle bilimsel gelişmenin merkezi olacak diğer taraftan ulusal bir ruh yaratılmasında gerekli bilgi setlerini inşa edecektir. “Üniversite devlet memurlarının eğitim alanı olmanın ötesinde, ulusun karakterinin oluşumunda oynadığı tinsel bir role sahipti. Öte taraftan, özerkliğin teminatı için yine de devlete ihtiyacı vardı. Elde ettiği özerkliğin karşılığında üniversite devlete ahlaki ve ruhani bir temel sağlayacak ve yürürlükte Kilise’nin muadili haline gelecekti” (Delanty, 2019, s. 72). Teolojik öğretimin aksine modern insan tipolojisine yönelik yeni eğitim anlayışı anlam sorunu yaşayan insana da yol gösterici bir rehber olacaktır. “Buna göre, bilim, felsefe, teoloji ve sanatın amacı tefekkür veya hakikatin deneyimlenmesi olup, kültür ancak modern dünyada yabancılaşmış insanın bütünsel gelişimi veya tam olarak gerçekleşmesinin aracı olabilir” (Cevizci, 2021, s. 107). Burada Alman idealist felsefesinin değerlerine yaslanan *bildungs* öğretisi, insanı kültürel yaşam içinde dünya ile arasındaki ilişki temelinde mutlu bir yaşamın olanaklılığına sevk etmeyi hedefler. Doğru ve etik bir yaşamın niteliği üzerine odaklanan *bildungs* öğretisi, karakter gelişimine dayanan iyi bir yaşamın bilgisini sunmayı amaç edinir. İnsanın varlığına ve ruhuna yönelen, düşüncede dönüşüm gerçekleştirerek insanın yaşam pratiğinde kültürel bir gelişme hedefleyen bir öğreti olarak tasarlanmıştır.

Fransız Devrimi’yle beraber ulusal bir bilinç uyanışıyla da neo-hümanizm ve romantizm etkisiyle Alman felsefeciler Aydınlanmayla ortaya çıkan burjuva değer ve bilgi anlayışını da reddederek üniversiteyi ulus karakteri ekseninde bir ütopya yeri olarak ele aldılar ve akademisyenler toplumun yeni tinsel liderleri olarak kucaklanmaya başlandı. Bu tinsel liderler “...iyi yurttaş, iyi doldurulmuş bir beyne sahip, kendisi için düşünebilen bir insan...” (Evans, 2007, s. 68) yetiştirilmesine hizmet edecekti. Humboldtçu geleneğin Almanya’da başarıya

ulaşmasıyla Almanya’da Humboldtçu üniversite modeli yaygın hale geldi ve böylelikle bilim kürsüleri kurularak modern fen bilimleri, sosyal bilimlerin temelleri atılarak üniversite daha kurumsal bir görünüme kavuştu (Gürüz, 2020, s. 233).¹ Düşünce olarak tarihsel oluşum sürecinde üniversite ünlü Alman bilim adamı Wilhelm Von Humboldt’dan (1769-1859) Karl Jaspers’e (1883-1969) değin başlıca iki görüş birbiriyle bütünleşerek bugünkü anlamını kazanmıştır. Üniversitenin benimsenen bu iki temel işlevini Jaspers şöyle ifade etmiştir: “Belli bir yerde hiçbir engelle karşılaşmadan, evrensel anlamda gerçeğin araştırılması insanlığın hakkıdır. Üniversitenin ereği; araştırmacı ve öğrenci topluluğunu aynı hedefte buluşturmak; daha açık bir deyişle, araştırma bulgularına dayalı bir öğretim hizmeti sunmaktır” (Adem, 2008, s. 170). Bu sebeple eğitimin araştırma bulgularıyla eş güdümlü gelişmesine yönelik bir yapılanma kültürü kurumsallaşmış, bilgi düzeyinde sürekli bir gelişme beraberinde eleştirel bilincin gelişmesine de olanak tanımıştır. Bu kerte “Fichte’nin ifadesiyle, üniversite malumat üretmek için değil, eleştirel muhakemenin icrasını aşılacak için vardır” (Readings, 2020, s. 20) sözü üniversitenin ayrıcalığı özelliği olarak ele alınmaktadır.

Diğer taraftan Delbanco’ya göre esas olarak yükseköğretim fikri İngiliz topraklarında güç kazanarak gelişme göstermiştir. Egemen kiliseye muhalif İngiliz Protestanları 17. yüzyılda New England’a taşınarak burada yeni bir eğitim anlayışı yerleştirmişlerdir. “Bu ‘Püritenler’ (zihin ve ruh konusundaki mefruz sertlikleri sebebiyle, düşmanları onlara böyle diyordu) için eğitim hayatı öneme sahipti ve antik yahut orta çağdaki geçmiş emsallerinden de faydalanmakla birlikte, akıllarında esas olarak Cambridge ve Oxford’daki kendi yükseköğretim tecrübeleri vardı” (Delbanco, 2020, s. 53). New England’a taşınan bu Protestanlar yeni bir toplumsallaşmaya yönelik eğitimi tahayyül ettiler. Temelde ortak yaşam ve birlikteliğe gönderme yapan İngiliz Protestan anlayışında nezakete ve kamu hizmetine yatkın şahsiyetlerin yetiştirilmesi “amacıyla, ‘bedeni ve ruhuyla olduğu kadar zihniyle birlikte bütünsel insanı geliştirmek’ gibi daha geniş çaplı bir hedefe yönelik tasarlanmıştır” (Delbanco, 2020, s. 56). *Bildungs* felsefesine benzer bir şekilde Amerika kıtasında üniversite deneyimi araştırma merkezli bir anlayışa dayanmakla beraber şahsiyetlerin yetiştirildiği mekanlar olarak yapılandırılmıştır. “Johns Hopkins’in kurucu rektörü, 1886’da yazarken şu noktada ısrar ediyordu ki bir üniversite, ‘yalnızca bilginin gelişimine ya da öğrenim görmeye hasredilen bir yer değildir: Her zaman şahsiyetin gelişimine yönelik bir yer olarak kalacaktır’ (Delbanco, 2020, s. 58) demiştir. Amerika’da ortak yaşama ve duygudaşlığa yönelik yükseköğretimin temellerinin atıldığı ilk dönemlerde Amerika’nın kurucu ideologları da aynı ölçüde ortak hürriyete sahip vatandaşlar yetiştirilmesine yönelik eğitimin misyonunu tanımlamışlardır. Bu açıdan erdemli yurttaşların yetiştirilmesi adına yurttaşların kişisel çıkar gütmekten, daha geniş bir payda ve duygudaşlık ruhu ekseninde vatandaş olmanın sorumluluğuna sahip bireylerin varlığı arzulanmıştı (Delbanco, 2020, s. 59). Bu açıdan

¹ Üniversitelerde gelecek vaat eden (hepsi olmasa da) çok sayıda genç bilim insanı, 1830-1914 yılları arasında örgütlenme anlamında dünyanın en iyi ve en yenilikçi üniversitelerinde eğitim görmek için, adeta bilginin bereket boynuzuna sahip olduğu açıkça belli olan Almanya’ya seyahat etmişti. Örneğin kimya dalında Justus von Leibig 1830’lu

yıllarda yabancı üniversite öğrenci gruplarının ilgisini çekiyordu. Hocalık yaptığı Giessen Üniversitesi’ne, 1830-1850 arasında seksen üç İngiliz, otuz sekiz İsviçreli, yirmi yedi Fransız, on üç Amerikalı, on üç Rus, beş İtalyan ve bir İspanyol, bu müthiş bilim insanından ders almaya gelmişti (Chaubet, 2022, s. 65).

yükseköğretim anlayışı yeni fikirlerle donanma ve yeni bir hayat tarzını benimseme ülküsüyle şahsiyetin kazanıldığı yerler olarak gelişme göstermişti. “Püriten geleneğin hem muhafızı hem de yenilikçisi olan, Pennsylvania Üniversitesi kurucusu Benjamin Franklin, bunu şöyle ifade ediyordu: “*Hakiki erdem*in ne olduğu fikri, insanlığa, kişinin ülkesine, arkadaşlarına ve ailesine hizmet etmeye yönelik bir *eğilime* eşlik eden *kabiliyete* dayandırılarak gençliğe sıklıkla sunulmalı, açıklanmalı ve zihinlerine işlenmelidir... o kabiliyet ki tüm öğrenimin en büyük *hedefi* ve *istikameti* olmalıdır” (Delbanco, 2020, s. 76). Böylelikle yükseköğretim eğitimi öz disiplin kazanmak, kendini tetkik etmek ve ortak yaşam için fedakarlıkta bulunmak olarak düşünülmektedir. Modern dönemin insan gelişimi için eğitim tasarımı mesleki öğrenimi ikinci planda ele almıştır. Örneğin Daimiciler açısından insan olmanın vasıflarına haiz olma işçi ya da mühendis olmadan önce gelmektedir. Bu açıdan makineler ve meslek eğitiminden önce insani değer ve gelişim ilkelerinin öğretilmesi gerekmektedir. “Daimicilik, bundan dolayı liberal eğitimi meslek eğitiminin önüne çıkartır” (Cevizci, 2021, s. 27).

Modern dönem yükseköğretim anlayışında eğitimin toplumsal ve bireysel işlevleri, amaçları ve hedefleri mesleki ve kazanç getirici pratiklerden öte insanın değer yargılarını güçlendirecek, insanlığın kültür tarihini anlayabilecek öznelere yetiştirilmesi ülküsüyle kurgulanmaktaydı. Bu açıdan yükseköğretim insan ruhunun ihtiyaçlarına yönelik çağın düzeyde yaşamının bilgisini sunmayı hedefliyordu. Böylelikle asıl olan mühendis ya da teknik uzman olmak değil insanın fikirler dizgesini anlayabilmektir. Erken dönemde “Üniversite Misyonu” üzerine konuşan Gasset de insanlığın fikirler dizgesini kültürel öğrenimle birlikte ele alarak şöyle demektedir:

... kültür her çağın sahip olduğu canlı fikirler dizgesidir. Daha doğrusu: tarihsel çağın, yaşamın temel *edindiği* fikirler dizgesi. Çünkü hiç çaresi ya da kaçış yolu yok: insan, yaşamında her zaman belli birtakım fikirlerden yola çıkar, onlar varlığını dayandırdığı temeldir. “Canlı ya da yaşama temel olan fikirler” dediklerim ne bir eksik ne bir fazla, bizim, dünya ve diğer insanlar üstüne, nesnelerin ve eylemlerin uyduğu değerler dizgesi üstüne edinmiş bulunduğumuz *somut* kanıların toplamıdır. Örneğin hangileri daha çok değerli, hangileri daha az değerli gibi (Gasset, 1998, s. 60).

Üniversite öğrenimini bilimsel bir eğitim alanından ziyade kültürel bir öğrenim mekânı olarak tasarlayan Gasset açısından bilimin düzeni yaşam değildir, kültürün varlığı yaşamsaldır. “O nedenle bilim bizim ivedi kaygılarımızı umursamaksızın, kendi gereksinimlerinin peşi sıra gider. O nedenle, hiç durmadan uzmanlaşır ve çeşitlenir, o nedenle hiç sonu gelmez. Oysa kültür öylece yaşamın buyruğundadır ve her anında eksiksiz, açık seçik yapılandırılmış, bütüncül bir dizge olmak durumundadır. Yaşam tasarımı, varoluş ormanındaki rehberimiz odur çünkü” (Gasset, 1998, s. 63). Dogma temelli yaşama karşı bir duruş ve mücadele alanı olarak üniversiteyi tasarlayan Arthur Schopenhauer açısından da üniversite sanat ve bilimin mekanları olarak işlev görmelidir. Schopenhauer’ın üniversite tasarımında felsefe insanlığın ilerlemesinin önündeki en büyük engel olan dogmaya karşı tutunacağı bir daldır. Felsefi bilginin yaygınlaşması sonucu dogmadan artık yeteri kadar memnun olmayanların da sayısı artacaktır (Schopenhauer, 2018).

Eğitimi hümanist öğretiler üzerine kurulmuş bir tahayyül ekseninde düşünen savunan Russell’e göre eğitimi belli inançlar aşmak için bir araç olarak kullananlar ile eğitimi bağımsız yargı yeteneğinin kazanılması olarak düşünenler

arasında bir uzlaşma ve görüş birliği olamaz (Russell, 1999, s. 8). Kişiliğin eğitilmesi ile bilgi eğitimi arasında bir ayrım yapan Russell açısından her insanda beklenen asgari bazı erdemlerin olması gerekmektedir ve bu erdemler ancak kişiliğe yönelik eğitim anlayışıyla kazanılmaktadır. Russell, tarihsel olarak eğitimi pratik hedefler ile kişiliğin gelişimi olarak iki temel mecrada düşünenlere yönelik eğitimin ruhsal gelişmeye olan katkısı ile eğitimin faydacı hedefler olarak mesleğe, ticarete olan katkısının farklı değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Yani yararlı olan ile estetik ve ruhsal olanın ayrımını yaparak yaşamın kendi içindeki değeri üzerine vurgu yapar. Bu sebeple salt pratik hedeflere yönelik bir eğitim anlayışı yaşamı araçsallaştırır. Eğitimde faydacı pratik hedeflerin gerekliliğini yadsımayan Russell, nihai amaç olarak tasarlanan pratik hedeflerin insan yaşamının değerini azaltacağını dile getirir. Bu açıdan pratik hedefler gereklilik olarak düşünülse de zihinsel edimleri geliştiren eğitim formasyonların müfredatlarda yer edinmesi gerekmektedir. Bunun en başında ise hümanist ve sanatsal öğretiler gelmektedir (Russell, 1999).

Üniversitenin meşruiyet zeminini hakikat ve adalet kavramları ekseninde ele alan Jacques Derrida açısından da üniversite yargı gücüne sahip, meşruiyetini hakikatin ortaya çıkarılması üzerine kuran bir kurumdur. Üniversite topluma yön veren değerlerin üretildiği ve toplumla buluşturulduğu entelektüel mekanlardır. Öyle ki üniversitenin ahlaki ve politik hedefleri vardır. Bu açıdan “üniversite *hakikati söylemek için*, yargı vermek ve terimin en titiz anlamıyla eleştirmek yani doğru ile yanlış arasında ayırım yapmak ve karar vermek için oradadır ve aynı zamanda adil olan ile olmayan, ahlaki olan ve olmayan arasında karar verme hakkına da sahip olduğunda ise bu akıl ve yargı verme özgürlüğü de ima edildiği ölçüdedir” (Derrida, 2017, s. 34-35). Toplumsal alanı çözümleyen diğer bir düşünür Jürgen Habermas’a göre de üniversite yaşam dünyasını zenginleştiren, toplum adına yerine getirdiği işlevleri ve misyonu olan bir kurumdur. “Üniversitenin toplum için yerine getirdiği işlevlerin amaçlar, nedenler ve üyelerinin eylemleri ile içsel bir bağlantıyı koruması şarttır. Bu bakımdan üniversite kurumsal olarak üyeleri arasında öznel-arası bir biçimde paylaşılan ve hatta örnek bir karaktere dayanan bir yaşam biçimini somutlaştırmalı ve aynı zamanda motive edici bir biçimde sağlama bağlamalıdır” (Habermas, 2017, s. 49-50). Kısaca Habermas açısından üniversitenin toplumsal işlevleri bulunmakla beraber bu işlevler ancak üniversite örgütlenmesinin özerk, bağımsız ve özgür bir ruha sahip olmasıyla gerçekleşecektir.

Yukarda sözü edilen modern çağın üniversite fikrinin ne olması gerektiğini dile getiren yaklaşımların insan gelişimi üzerine odaklanması Aydınlanma’yla beraber insan tasavvuruyla uyumlu bir görünüm sergilemiş olsa da toplumsal alandaki güç, iktidar ve çıkar mücadelesi nedeniyle üniversitelerin arzulan düzeyde gelişme gösterdiklerini söylemek güçtür. Orta Çağ kilise, manastır ve üniversite öğretisi skolastik düşüncüyü feodal toplumsal örgütlenme ekseninde yeniden üretirken modern çağda akıl merkezli örgütlenen üniversitenin varlığı süreç içinde burjuva kültürünün hegemonyasını üreten önemli bir ideolojik merkeze dönüşmüştür. Esasında çağın güç ve iktidar ilişkileri bağlamıyla dönüşüm geçiren üniversitenin toplumsal ve sosyo-politik boyutu egemen değerlerin varlığıyla kimi zaman uzlaşma, kimi zaman çatışma içinde bir seyir izlemiştir. Modern çağla akıl, hakikat, toplumsal aydınlanma eksenli kendine meşruiyet zemini oluşturan ve bu doğrultuda bir gelenek oluşturan üniversitenin görece bir özerklik elde etmesi

mümkün hale gelmiştir. Ancak modern dönemde ulus devletlerin güdümünde olan ve egemen burjuva değerlerinin yeniden üretildiği mekanlar olarak üniversitelerin bu görünümü toplumsal sınıf bilincinin uyanışıyla yeni bir aşamaya yaşamıştır. Aristokrasi ve burjuva sonrası tarih sahnesine çıkan işçi sınıfının politik mücadelesinin de üniversitelere sirayet etmesiyle üniversite geleneği yeni bir aşama yaşamaya başlar. Bu açıdan üniversitenin tarihsel varlığı politik bir mücadelenin alanı olarak kendini sergilemiştir. Ancak modern üniversitenin gelişme aşamasının insanlığa bıraktığı temel değerler bulunmaktadır. Bunlar;

- 1) Üniversite aklın sınırlarıyla kuşatılmıştır.
- 2) Üniversite toplumsalın tinsel ruhudur ve bu kamusal çıkar fikriyle ilişkilidir. Üniversiteler, kişisel çıkar güdülmeden daha geniş bir duygudaşlık, vatandaşlık bilincinin, öz disiplinin kazanıldığı mekanlar olarak gelişme göstermiştir. Diğer bir deyişle eğitimin ana fikri kamu hizmetine özendirilen modern yurttaşın yetiştirilmesi üzerine tasarlanmıştır. Buradan da görüldüğü üzere modern üniversitenin köklerini oluşturan temel felsefe bireyin gelişmesine yönelik olarak modern yurttaş ve devlet arasındaki ilişkinin niteliği etrafında örülmüştür.
- 3) Üniversite politik ve estetik bilincin geliştiği, karakter eğitime dayanan kültürel mekanlardır. Kültürel eğitim formasyonu insanlığa ait olan dil, edebiyat, felsefe ve bilim gibi yüksek değerler dünyasının manevi bir hedef olarak öğrenilmesi ve hayatta tatbik edilmesi anlamına gelmektedir
- 4) Hakikatin araştırılması kendinde bir amaçtır. Bu sebeple kurumsal özerklik ve bilimsel özgürlük adına üniversite piyasa, din ve devletin baskısına karşı yasa tarafından korunmalıdır.
- 5) Üniversite mekanları özgürlüğün anlam kazandığı, yaşamın barış ve estetik temelli ele alındığı, demokrasi kültürünün gelişmesine yönelik bilgi setlerinin üretildiği kamusal misyon çerçevesinde düşünülmelidir.

Aydınlanma ve modernite fikriyle geleneksel otoriteden kurtulan ve finansman noktasında devletin güvencesi altına giren üniversiteler dinden ve piyasadan uzak görece özerk bir kimlik elde etmişlerdir. Bu özerklik bilim insanların çalışmalarında daha özgür bir kimlik ekseninde hareket etmelerine olanak tanıırken üniversitelerin politik ve estetik hedefleri daha güçlü bir zemin kazanmıştır. Ancak bu gelenek piyasacı üniversite kültürünün yükselişiyle büsbütün değişecek ve piyasa değerleri üniversite mekanlarında her şeyin ölçüsü olarak hegemonik bir güç elde edecektir. Neticede piyasa kültürüyle yeniden yapılandırılan üniversiteler iktisadi değerlerle dünyaya bakacaklardır (Barnett, 2008, s. 108).

Girişimci Üniversitenin Yükselişi

Bilindiği gibi 1970'ler sonrası giderek trend olan post Fordist üretim aklının 1980'ler sonrası neoliberal politikalarla kurumsal bir yapıya bürünmesi piyasa değer ve örgütlenmesinin toplumsallaşması anlamına gelmekteydi. Her şeyin zaman içinde ekonomik kavramlar çerçevesinde ele alınması ve ekonomik aklın çerçevesinde özne ve devletin yeniden yapılandırılması söz konusu olmuştur. Öyle ki yaşanan neoliberal ekonomi politik süreci yapısal olarak ele alan çalışmalar (Gorz:1986, Harvey: 2015, Dardot ve Laval: 2012, Brown: 2018, Brown:2020, Bourdieu: 2017) ile öznenin ontolojik yapısına odaklanan çalışmalar (Coşkun: 2019, Rossi:

2018, Sennet: 2011, Sennet: 2008, Marazzi: 2014, Lazzarato: 2015, Hardt ve Negri: 2011b, Berardi: 2012) neoliberal yeni ekonomi politik aklı inceler. Bu yeni düzenden etkilenen bir başka kurum ise üniversitelerdir. Yeni ekonomi politığın ereklere doğrultusunda üniversitelerin mali, idari ve akademik yapısının dönüşümü söz konusudur. "Üniversitenin dönüşümü konusundaki tartışmaların temel kavramları piyasalaşma, özelleştirme, uluslararasılaşma, kalite, etkinlik, rekabet vb.dir ve bu kavramlar bugün küresel kapitalizmin yapısal ve tarihsel dönüşümüne paralel olarak büyük ölçüde Avrupa emek piyasasının talepleri doğrultusunda Avrupa Yüksek Öğrenim Alanı'nın önceliklerini planlayan ve koordine eden bir işleyiş olarak" (Özgün, 2011, s. 389) tasarlanmaktadır. Burada üniversitenin dönüşümünün itici gücü sermaye çıkarı olarak karşımıza çıkmaktadır. Üniversitenin kamusal çıkar yönü ise iktisadi değer üretmediği için ideolojik söylem ve uygulamalarla değersizleştirilmektedir. Bu açıdan yükseköğretimin kavramları, yapıları ve pratikleri bir değişim süreci içine girmiştir. Piyasada kullanılabilecek "beceri temelli" (Shore, 2015, s. 39) bilgi anlayışı akademide hegemonik hale gelmektedir. Dolayısıyla bu sürecin kaybedeni kamu iken kazananı ise sermaye olarak belirginlik kazanmıştır. Bu dönüşüm aynı zamanda akademik kimliklerin de yeni sisteme uyumlaşmasını zorunlu kılmaktadır. "Akademisyenler daha girişimci, bireyselci ve rekabetçi şekillerde davranmaya" (Shore, 2015, s. 42) zorlanmaktadır.

1800-1980 yılları arasında model alınan ve örgütlenme yapısıyla dünya ölçeğinde kendini kabul ettiren Humboldtçu üniversite anlayışı zaman içinde dünya sahnesinde yaşanan yeni gelişmelerle itibar kaybı yaşar. "İkinci Dünya Savaşı'na kadar bu yapıda devam eden üniversiteler, savaş sonrasında yapı değişikliği geçirmeye başladılar. Alman üniversiteleri bilim alanındaki öncülüğü ABD üniversitelerine devretti. Amerikan üniversiteleri yeni bir üniversite türü olarak ortaya çıktı. Bu üniversite, Von Humboldt türü araştırma üniversitesi ile Amerikan popülizminin bir kurumu olan Land Grant College'lerin bir sentezi olarak oluştu. Bu üniversitede Alman entelektüalizmi ile Amerikan pragmatizmi bir araya geliyordu. Alman üniversitesinin kürsüler ve enstitüler biçimindeki uzmanlaşmasının yerini, çok daha esnek olan bölümler (departments) alıyordu. Bu üniversite artık kendini sadece bilim dünyasına hapsedmiyordu. Artık yüksek teknik okullar ya üniversite haline dönüşüyor ya da üniversite içine alınıyordu" (Tekeli, 2011, s. 141). Bu dönüşüm piyasanın talepleri doğrultusunda hareket eden, piyasanın taleplerine göre üniversitelerin pozisyon aldığı bir kırılmaya işaret eder. Geleneksel üniversite kültüründen kopuş anlamına gelen yeni üniversite örgütlenmesi piyasa odaklı bir örgütlenme çerçevesinde eğitim içeriğini, araştırmalarını ve akademik örgütlenmesini dönüştüren girişimci bir ideolojiyi içermektedir. Sermayenin çıkarlarına yönelik bu dönüşüm yasası birey ve sermaye arasındaki uyumu sağlar. "Sermayenin öncelikli planı, iş gücü, yurttaş ve sermayeyle uyumlu olacak bir dizi tüketici üretmek ve bunların yeniden eğitimi sağlamaktır. Bu plan iki işleve sahiptir: ideolojik işlev ve iş gücü yetiştirme işlevi. Bunlar, kapitalist girişimcilerin ihtiyaçlarına uygun bir işgücü ordusunun toplumsal olarak üretimini kapsamaktadır" (Hill, 2016, s. 227). Bu noktada ideolojik olarak uysal, emek niteliği olarak piyasaya uyumlu bireylerin eğitildiği merkezler olarak girişimci üniversite aklı yaygınlık kazanmıştır. Bu girişimcilik ideolojisi geleneksel üniversite kültürüne bir saldırı anlamına gelmektedir. Geleneksel üniversite anlayışında kendinde bir amaç olarak hakikat arayışı terk edilmekte bilgi ekonomileri

çerçevesinde verimlilik, rekabet, yenilik kavramları üzerine yeni bir üniversite varlığı piyasa adına hegemonikleşmektedir. Bu açıdan geleneksel olarak entelektüel mekanlar ve bilim toplulukları olarak bilinen üniversite örgütlenmesinin yeni iş mekanlarına dönüştüğüne tanık olmaktadır. Tarihsel süreçte üniversitenin temsil ettiği bilgi, hakikat, eleştirelilik, özgürlük, bilimsellik gibi bir dizi değer yerini ekonomik değerler kümesinin yerleştirildiğine vurgu yapılmaktadır. “Üniversitenin dayanak noktası sayılan kavramsal temellerin yok olması nedeniyle, ‘üniversite’ olarak bilinen kurum dağılma tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır; ancak bu temeller ufalanarak yok olmamış, yerine başka temeller yerleştirilmiştir” (Barnett, 2008, s. 190). İktisadi değer çerçevesinde yapılandırılan üniversiteler gittikçe Pazar odaklı bir kimliğe bürünmekte ve üniversiteler Pazar odaklı bir dünya görüşü ile yaşama, toplumsal sorunlara bakmaktadır. Öyle ki bilimsel araştırmalar gün geçtikçe piyasa araştırmalarına benzemekte, piyasacı ölçme ve değerlendirme kaynakları bilimsel çalışmalarda ölçüt olarak kullanılmaktadır. Barnett’in (2008) dile getirdiği gibi bu dönüşüm bir yönüyle aklın sınırlarının daralması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu yeni örgütlenme aklı neoliberal kapitalist ekonomi politiğin en güçlü ideolojik mekanlarına dönüşmektedir. Anglo-Amerikan üniversite kültürünün bir yansıması olarak girişimci üniversite modeli bugün dünya genelinde baskın bir görünüme kavuşmuştur. Anglo-Amerikan örgütlenme modeli tarihsel süreçte çetin mücadeleler sonucu kazanılan ve kurumsallaşan üniversitenin bilimsel özgürlük ve özerklik olgusunu da yerinden etmektedir. Öyle ki piyasacı üniversite örgütlenmesi geleneksel üniversite kültüründen bambaşka bir anlama gelmekte, araştırma ve öğretim faaliyetleri piyasanın güdümünde bağımlı bir işleyiş sergilemektedir. Üniversiteye yeni bir kimlik giydirilmekte yeni eğitim felsefesinin sınırları “akademik şirket veya ‘bilgi endüstrisi’” (O’Sullivan, 2016, s. 4) kavramlarıyla çerçevelenmektedir. Artık üniversiteler salt iş ve meslek kazanımı mekanlar olarak kurgulanmakta, beceri ve hünelerinin iktisadi değere dönüştüğü uzmanlık alanları olarak ele alınmakta, “...insani ve entelektüel açıdan yetkinleşmiş insanlar yetiştirilmesinden” (Evans, 2007, s. 67) bahsedilmemektedir. Oysa üniversite Kant’ın rasyonel fikri üzerine yükselişinden itibaren iyi yurttaş, kendisi için düşünebilen, yargı gücü kazanan aklı iyi gelişmiş bireylerin eğitimine yönelik bir misyon kazanmıştı. Kısaca üniversite estetik bilince sahip yurttaşların yetiştirildiği, uygar olmanın, çağın düzeyinde yaşamanın bilgisini sunuyordu ya da en azından bu misyonlar çerçevesinde örgütlenmişti.

1970’ler sonrası giderek yaygınlaşan neoliberal yapılanma sonrası kamu harcamalarının kısılması, rekabetin teşvik edilmesi, refah devletinin gerilemesi beraberinde üniversite örgütlenmesinin de neoliberalleşmesine yol açmış, üniversite örgütlenmesinde yaşanan bir dizi dönüşüm de bundan nasibini almıştır. Özellikle bilgi toplumu, bilgi ekonomileri yaklaşımının ekonomik gelişmenin merkezine konulması ve devlet aygıtının bu dönüşümün ekonomik ve ideolojik aygıtına dönüşmesiyle eğitim alanı da geleneksel meşruiyet zeminini kaybetmiştir. Ekonomik gelişme adına daha önce meta ilişkileri içine alınmasıyla beşerî sermaye olgusunun önemi artmıştır. “Yurttaş eğitimi” (O’Sullivan, 2016, s. 11) yerini mesleki eğitime bırakmış, birey şirketlerin kavram setleriyle tanımlanmaya başlanmıştır. Böylece beşerî sermayenin kazanıldığı üniversite mekanları yeni ekonomik yaşamın emek pazarına dönüşmüştür. Burada daha önce kamu malı olarak bilinen eğitim alanının sermaye alanına bırakılmasıyla eğitim

mecrası, kültürel meta ilişkilerine çekilerek iktisadi yasanın yeni değer elementlerine dönüşmektedir.

“Devletin, insanların yıllarca mücadeleden sonra kazandığı iş, program, hizmetler gibi şeylere sahip çıkması imkansız hale gelince, ‘devletin mali krizi’ denen durum ortaya çıktı. Aynı zamanda popüler kültür, metalaşma sürecinin istilasına uğrayınca toplumumuzun kültürel kaynakları esaslı bir şekilde ticarileşmeye başladı. Söz konusu kaynaklar alınıp satılıyor ve birikimin bir parçası da onlar oluyor” (Apple, 2012, s. 44). Bu açıdan düne kadar alınıp satılmayan kültürel pratikler, kültürel metalara dönüşmektedir. Böylelikle neoliberal iktisadi gelişme teorisiyle bilgi ve ekonomi arasındaki ilişki “beşerî sermaye” tabanlı bir görünüm sergilemektedir. Ancak hem devlet hem de piyasa ideolojisi tarafından kucaklanan, bilgi temelli büyümenin demokratik olduğunu söylemek güçtür. Toplumu bir üretim makinesine dönüştürmeyi hedefleyen bilgi toplumu yaklaşımı esasında bilgiyle sürekli fayda odaklı bir anlayışla ilişkiye geçmektedir. Kapitalizmin ileri bir aşaması olarak bilgi ekonomisi tekno gelişmeler, enformasyon temelli bilgi vadileri, finans ve küresel düzeyde akışkan kültürel meta rejimlerini içinde barındırmaktadır. Bu açıdan bilgi ve kültür üretiminin en belirgin mekânı olarak üniversiteler de bu yeni sürece eklenmektedir. Üniversitelerin birer şirket gibi ele alınarak yeniden yapılandırılmasıyla pratik yaşama yönelik bilginin önemi artar. Bununla beraber üniversite artık bir açıdan piyasanın taleplerine yönelik pozisyon alırken aynı zamanda yetiştirdiği bireyleri birer beşerî sermaye olarak tasarlar. Söz konusu bu yeniden yapılanma üniversitenin mali, idari ve akademik yapılanmasında da değişikliğe gidilmesine sebep olacaktır (Bingöl, 2013, s. 141). Bu yeniden yapılanmanın sınırlarını belirleyen temel değer ticari görünümdür. Bu açıdan bilimsel politikaların odağı ekonomik değer oluşturacak araştırmalardır. Özellikle dünya ekonomisinde rekabet gücünü yükseltmeyi ülkü edinen, devlet destekli politikalarla bilime yön vermeyi amaçlayan eğilimlerin bir başka motivasyonu ise askeri endüstrinin geliştirilmesine yönelik devlet teşvikleridir (Giroux, 2008). Bu nedenle üniversitelerin bu gelişmenin merkezinde yer alması gerektiği politika yapıcılar arasında ortak bir konsensüs olarak ele alınmaktadır. Üniversitelerden geleneksel öğreti değerlerinden uzaklaşmaları, piyasaya transfer edilebilir beceri eğitimi vermeleri, bilgi ekonomilerine yönelik fayda odaklı araştırma yapmaları, askeri endüstriye yönelik icatlar yaratmaları talep edilmektedir. Nihayetinde mali olarak bağımlı hale gelen, sermaye eliyle yönetilen üniversiteler açısından piyasa değer ve normlarıyla hareket etmek doğallaşmaktadır. Oysa Bourdieu’nun (2021, s. 45) dile getirdiği gibi modern üniversite toplumla bütünleşme ve hâkim düzene bağlanmanın göstergesi olarak hareket etmemiş, politik ve ekonomik iktidar alanı ile entelektüel alan arasındaki mesafe modern üniversitenin ayırıcı özelliği olarak belirmiştir. Öyle ki bu mesafe üniversitelerin entelektüel hedefleri gerçekleştirmelerine, özerk yapıları itibarıyla politik söz hakkına sahip olmalarına olanak tanımıştır. Esasında üniversite bu özerkliği sermayeden, dinden ve politikadan uzak bir şekilde elde etmiştir. Sonuç olarak dış bir otoritenin baskısı altında olmadan düşünce geliştirmek üniversite koridorlarında entelektüel şahsiyetlerin de yaygınlık kazanmasına olanak tanımıştır.

Burada entelektüel mefhumuna bir parantez açmak gerekiyor. Edward Said’e (1995, s. 11) göre insan düşüncesini ve insanlararası iletişimi kıskacı altına alan klişeleri ve indirgeyici katagorileri yıkmak entelektüelin rolüne işaret eder. Bu açıdan entelektüelin kamusal rolü önem kazanır.

“Düzenin adamları belli çıkarları gözetirler, oysa entelektüeller şovenist milliyetçiliği, şirketleşmiş düşünce müsvettelerini ve sınıfsal, ırksal ve cinsel imtiyazları sorgulayan kişiler” (Said, 1995, s. 13) olarak hareket ederler. Entelektüelin bu ayırıcı özelliği iktidara karşı hakikati söyleme cesaretine sahip olmasıyla öne çıkar. “Gerçek entelektüeller, der Benda, “özünde pratik amaçlar gütmeyen faaliyetler yürüten,” bir sanat ya da bir bilimle ya da metafizik spekülasyonla ilgilenmekten keyif alan, özetle manevi avantajlara sahip olan, yani bir bakıma şöyle diyen kişilerdir: “Benim krallığım bu dünyanın krallığı değil” (Said, 1995, s. 23). Entelektüel belli bir kamu için ve o kamu adına bir mesajı, görüşü, tavrı, felsefeyi ya da kanyı temsil etme, cisimleştirme, ifade etme yetisine sahip olan bireydir (Said, 1995, s. 27). Bu açıdan entelektüelin kamusal bir misyonu bulunmakta, kamu adına düşünen ve fikir geliştiren bir kişilik olarak düşünülmektedir. Ancak entelektüelin bu misyonu toplumsal ve siyasal iklimin varlığıyla da doğrudan ilişkilidir. Örneğin 1970’lerde refah devletinin de etkisiyle üniversitelerde yaşanan özgürlükçü ortam entelektüeller arasında düşüncede sıçramalar yaşanmasına katkı sağlamış, edebiyatta, sanatta, mimaride, felsefede post-modern düşüncelerin doğuşuna olanak tanımıştır. Bu açıdan denilebilir ki entelektüelin düşünce pratiği ait olduğu toplumsalın ekonomi politik varlığıyla doğrudan ilişkilidir. Bu sebeple bugün üniversitelerin konjoktürel olarak politik yapılanmalara ve sermayeye bağımlı hale getirilmesi büyük ölçüde üniversitelerin ve üniversitede çalışan fikir işçilerinin hareket alanını kısıtlamaktadır. Öğretim elemanları gittikçe siyasi ve etik sorumluluktan, sivil ve eleştirel kimliklerinden uzaklaştırılmakta bilimsel çalışmalar içsel bir motivasyon ve tutkudan ziyade dışarıdan talep edilen beklentiler izleği doğrultusunda icra edilmektedir. Dolayısıyla günümüzde üniversite mekanları neoliberal ideolojinin kuşatması altında kapitalist özneler, uysal entelektüel yetiştirmekle misyonları çerçevelenmektedir. Oysa “demokrasi biçimleyici bir kültür talep eden bir yaşam tarzıysa, eğitimciler, genç insanların eleştirel bir yolla düşünmelerini, yargı gücünü kullanmalarını, tartışmaları cesurca yürütmelerini ve “siyasi yaşamın gerçek özünü” oluşturan kamu alanları yaratmalarını olanaklı kılan pedagoji ve araştırma biçimlerinin oluşturulmasında merkezi bir rol oynayabilir” (Giroux, 2016, s. 124-125).

Neoliberal kuşatmanın altında üniversitelerde norm haline gelen yeni müfredatlar tahakküm, sınıf ve kültür arasındaki ilişkinin varlığını da belirsiz hale getirmektedir. Üniversiteler tahakküm ve direniş ilişkilerinden soyutlanmakta, canlı kültürel mekanlar yerine iş fikirlerinin üretildiği girişimci değerler egemen olmaktadır. Geleneksel kültürel birikim tasfiye edilerek apolitik bir üniversite varlığı hegemonikleştirilmeye çalışılmaktadır. Üniversitelerde bilginin varlığı piyasanın talepleriyle doğrudan ilişkili düzlemde tasarlanmaktadır. “Bilginin değeri artık ilkel bir araçsallıkla ilişkilendiriliyor ve önemli gibi gözükken tek öğrenim tarzı, satılabilir becerilerin öğretilmesini hevesle destekleyen, en güçlünün hayatta kaldığı etiği kucaklayan, iyi yaşamı birikimle ve sonul tüketim mallarının kullanılması aracılığıyla tanımlayan” (Giroux, 2016, s. 30) bir kültür empoze edilmektedir. Bu neoliberal kültür yaşamı, ilerlemeyi ortak ve kamusal fayda anlayışı dışında bireysel kazanç etrafında tasarlayarak kişisel iktisadi başarıyı her şeyin önüne katmaktadır. Sonuç olarak üniversitelerde yaşanan apolitikleştirme kültürü demokratik siyasetin güçlenmesine ket vurarak Pazar güçlerinin hegemonyası altında kamu yararı fikrinin belleklerden silinmesine neden olmaktadır.

Toplumsallığın ve ortak paydanın değerden düştüğü hatta eleştirel düşüncenin bile ticarileştirildiği bu girişimci üniversite düzeninde eşitlik ve demokrasi söylemi en az dile getirilen kaygılar olarak belirmektedir. Bu açıdan “demokrasinin ölümüne artık hayati önem taşıyan kamu alanlarının ortadan kaybolması ve entelektüellerin tükenişi eşlik etmekte. Öğretim üyelerinin, eleştirel düşünür ve kamu entelektüeli olmaktan çok, teknikerlerden, uzmanlardan ve bağış yazarlarından daha az entelektüel oldukları düşünülüyor” (Giroux, 2016, s. 117).

Burada üniversitelerin azalan maddi kaynaklar nedeniyle piyasa araştırma süreçlerine dahil olmaları, uzman ve tekniker zekanın projelerde talep edilen bir insan tipini talep etmesi geleneksel entelektüel aklı üniversitenin dışlamaktadır. Üniversitenin iş ve meslek edinme yeri olarak toplumsal bellekte yeni kavramsal çerçeve olarak düşünülmesi, fon bulma maksadıyla üniversitelerin piyasayla ortak ticari faaliyetlere gerçekleştirmesi girişimci üniversitenin ayırıcı özelliği olarak kendini yansıtmaktadır. Bu nedenle girişimci üniversite örgütlenmesinde “...bilginin özgürce tarafsız olarak üretildiği, tartışıldığı, paylaşıldığı, öğretildiği ve de yayıldığı” (Kavas, 2021, s. 1) yerler olarak üniversiteyi tanımlamak artık güçtür. Dolayısıyla sürekli bir fayda odaklı örgütlenen girişimci üniversite modelinde üniversitenin sosyal eşitliğe, vatandaşlık ve sosyal adalete, sosyal demokrasiye yönelik rolü de zayıflamaktadır. Böylelikle yükseköğretimin misyon farklılaşması yaşamasının neticesinde ortak fayda ve kamusallık beşeri sermaye aklıyla yer değiştirmektedir. Giroux’un (2016) ifadesiyle;

Bir zamanlar en azından ilerici düşüncelerin bir parıltısını sunan, toplumsal siyasetlere ışık tutan kamu alanları, metalaştırılmamış değerler, eleştirel söyleşi ya giderek artan biçimde ticarileştirilmekte ya da onların yerini nihai olarak kâr marjlarını artırmaya sadık özel alanlar ve ortamlar almakta. Sözgelimi, devlet okulları eşitlik ve demokrasinin dilinden artık uzaklaştırılmaktadır; yükseköğrenim giderek korporasyon iktidarının ve kültürünün bir başka çekirdek ögesi olarak tanımlanıyor ve kütüphaneler gibi kamu alanları kamu söyleminin dilinden koparılıp giderek artan biçimde vergi mükelleflerinin parasının çarçur edilmesi olarak görülüyorlar (s. 75).

Bilindiği gibi bilgi temelli büyümenin iktisat teorisinde yaygınlık kazanmasıyla bilginin mülkiyeti ve bilgi sermayesi yaklaşımının yeni üretim aklının merkezinde yer alması bilginin değeri ve anlamı üzerinde tartışmalara neden olmuştur. “Günümüzde bilginin iki temel eksende, kısaca “hakikatin demokratikleşmesi” ve “bilginin teknikleşmesi” ya da “bilgi yönetimi” diye” (Yıldırım, 2016, s. 329) isimlendirilebilecek kavramlarla ele alınması özne-bilgi arasındaki ilişkide özelliğin piyasanın erekları dışında düşünülmemesine yol açmıştır. Bu sebeple eğitim tasarımı salt mesleki ve teknik beceri kazanımına indirgenmekte bilginin ahlaki ve varoluşsal değeri önemsizleştirmekte, piyasa odaklı bilginin mülkiyet eşitsizlikleri üzerindeki varlığı göz ardı edilmektedir. Bu nedenle artık “üniversitenin toplumsal sorumluluğu, topluma karşı hesap verme yükümlülüğü, yalnızca belli bir ücret karşılığında sunulan hizmetler” (Readings, 2020, s. 44) çerçevesinde tasarlanmaktadır.

Denilebilir ki üniversite eğitimi insanın evrene, topluma, yaşama ve kendisine ilişkin varlığına yönelik eleştirel bir bilinç elde etmesi fikrinden uzaklaşmaktadır. Bu açıdan akademik pratiklerin, kurumsal düzenlemelerin teknik aklın hegemonyası altında pazarın beklentileri doğrultusunda tasarımı söz konusudur. Sonuç olarak ekonomi politik

bilinçten arındırılma hedefiyle Pazar odaklı yapılanma toplumsal ve politik sorunların tartışılması ve çözüm önerileri sunması iddiasında bulunan beşerî ve sosyal bilimlerin bu geleneksel yetki iddiasından vazgeçmesi anlamına gelmektedir (Tekin, 2003, s. 154). Siyasetten arındırma süreci, yurttaş temelli mücadelelere ve kamusal diyalog için gereken ifade kapasitesine destek sağlamayan eski kamu uzamlarının özelleştirilmesi ve ticarileştirilmesi aracılığıyla büyütülmektedir. Bu koşullar altında, “insanların gereksinimlerine daha ılımlı yaklaşan bir toplum tesis etmek için bir araya toplanma cesaretinin yitirilmesi (...) demokratik baskıların zayıflaması, siyaseten hareket etme [ve] siyasetten ve sorumlu yurttaşlıktan kitlesel bir kopuş söz konusudur (Giroux, 2016, s. 83-84).

Üniversitenin kavramsal çerçevesinin girişimci kültürle iktisadi kazanç yaratacak değerler ekseninde yapılandırılması, “aklın alanında belirgin bir daralmaya yol açmaktadır” (Barnett, 2008, s. 4) ve üniversitenin kavramsal gücü bu sebeple zayıflamakta, kamusal bilinç üniversiteyi salt piyasaya mesleki beceri kazandıran mekanlar olarak tahayyül etmektedir. Esasında bu dönüşümün beraberinde getirdiği bir başka boyut ise üniversite geleneğinin miras olarak bıraktığı bir dizi değerın hafızalardan silinmesidir. Çünkü girişimci üniversite ideolojisinin hedeflerinden biri de mevcut hegemonik hale getirmeye çalıştığı yeni üniversite tipolojisini tarihsizleştirerek dönüşümün arkasındaki güç ve iktidar ilişkilerini görünmez kılmaktır. Bu sebeple üniversitenin oynadığı yeni misyonun varlığı doğallaşmakta, kamusalılık fikri ticari fikirle tasviye edilmektedir. “Düzene göre düşünen” (Evans, 2007, s. 3) akademik bilinçler yaygınlık kazanmakta, bilim insanı kamu adına düşünmekten uzaklaşmaktadır. Girişimci üniversite ideolojisiyle yaratılan ticarileşme, şirket kültürünü barındıran bir yükseköğretim yapılanmasına neden olmaktadır. Katı dikey hiyerarşik idari ve akademik örgütlenme, kararların çoğunlukla yukarıdan alınması, bütçenin ve fonların çoğunlukla teknolojik gelişmelere yönelik harcanması, akademik çalışmanın ve bilgi üretiminin piyasayla eş güdümlü düşünülmesi, demokrasinin gelişimine yönelik entelektüel girişimlerin sesinin kısılması girişimci üniversitenin ayırıcı özelliği olarak belirlemektedir. Bu nedenle “bilginin meşruiyeti” (Bastedo, 2019, s. 14) teknik ve teknolojik gelişimin ekseninde ele alınmakta, piyasa odaklı alanlara hizmet edecek bilgi biçimleri muteber olarak kucaklanmakta, kültürel gelişmeye yönelik girişimlerin üniversiteden tasfiye edilerek toplumsal ilişkileri azaltacak bilimsel, estetik ve felsefi çalışmaların varlığı gün geçtikçe değerden düşürülmektedir. Bu sebeple kamusal fayda ve insani gelişim adına üniversitenin temel bazı ilkelerinin korunması adına:

- 1) Modern üniversitenin kazanımları olarak araştırma ve öğretim gerek ahlaki açıdan gerekse entelektüel yönden, her tür siyasi, ekonomik ve dinsel etkiden bağımsız olmalıdır.
- 2) Üniversitenin kamu yararı fikri korunmalı, estetik ve eleştirel bilincin gelişimi adına müfredatların içeriği kişiliğin gelişimiyle ilişkilendirilmeli; barış, demokrasi, özgürlük, adalet gibi temel kavramlar kişisel erdem için eğitim süreçlerinde yer almalıdır.
- 3) Bilimsel çalışmalar ve öğretim, üniversitenin temel bileşenidir. Ancak faydalı olan ile estetik olan arasındaki denge korunmalı, eğitim çıktıları bir yönüyle hümanist öğelere, estetik değerlere de yaslanmalıdır.
- 4) Üniversitelerin teknik ve teknolojik hedeflerinin

yanında politik hedefleri de korunmalı. Kamusal yaşamın sorunları hakkında üniversiteler söz hakkına sahip olmalı; demokrasinin gelişimine yönelik sosyal ve beşerî bilimler ticari kaygılardan bağımsız olarak desteklenmelidir.

Sonuç

Neoliberal ekonomi politiğin doğadaki canlı cansız tüm katmanlarla sınırlı kalmayacak şekilde beşerî kültürün de maddi ve manevi tüm değerlerini nesneleştirdiği bir dünya içinde yaşadığımız gerçeği her geçen gün daha çok güçlenmektedir. Neoliberal ideoloji hegemonyası altında ekonomik değerlerin insanın düşünsel sistematigi, yaşam pratiği, dünyayla olan varoluşsal ilişkisinin niteliğini belirlediği düzlemde gelişmenin, ilerlemenin, refahın salt maddiyata dayalı bir kültür ile kuşatılmasından üniversiteler de nasibini almıştır. Tarihsel bir gelişme çizgisi içinde üniversite üzerine söylenecek çok söz vardır. Üniversite bir taraftan hakikatin araştırıldığı ve topluma aktarıldığı bir kurum olarak ele alınırken kültürel egemenliğin de yeniden inşa edildiği bir kurum olarak da tasarlanmıştır. Bunun yanında devlet elitlerinin yetiştirilmesi, yurttaş olmanın hak ve sorumluluğun öğretildiği ideolojik mekanlar olarak da faaliyet göstermiştir. Keza bu açıdan üniversiteleri çok boyutlu ele almak ve tarihsel izleği boyunca analiz etmek geniş bir çalışma literatürü sunmaktadır. Lakin her çağın egemen değerleri yani kısaca toplumsal formasyonun üretim ve üretim biçimleriyle doğrudan bir paralellik gösteren üniversitelerin ortak hedefleri ve amaçları olmuştur. Orta Çağ boyunca Hristiyan teolojisi ekseninde akılla imanı tek bir fikir sistemi içinde eritmeye çalışan üniversite öğretisi en yüce ve en kutsal bilgi türünü bu kültür tasarımı içinden üretmekteydi. Kısaca skolastik felsefeye dayanan bu eğitim anlayışında nakli ilimlerle bir çatışmaya girmeden fikir üretimi söz konusuydu. Sonraki süreçte mutlak monarşilerin yükselmesiyle süreç içinde üniversiteler iki büyük dönüşüm geçirdiler. “Bunlardan birincisi, giderek artan bir şekilde siyasi otoritelerin kontrolü altına girmeleriydi. O zamana kadar daha çok kiliseye bağlı olan üniversiteler, artık devletin artan ihtiyaçlarına yanıt vermeye; devlete bilgili hukukçular ve ehliyetli memurlar yetiştirmeye başladılar “(Timur, 2000, s. 57). Aydınlanma ve Modernite sonrası da çağın yeni egemen değerleri ekseninde bir dizi dönüşüm yaşadılar. Teolojik kültürden insan merkezli bir kültüre geçişle üniversiteler de akıl merkezli bir örgütlenme yapısı oluşturdular. Ulus devletlerle de beraber ulusal ruh ve ulus bilincinin kurumsallaşması adına gerekli kültür değerlerini yaratarak ulus devletlerin hizmeti altında faaliyet gösterdiler. Bugün ise üniversitenin aktüel durumu küresel ölçekte hegemonik hale gelen neoliberal değerlerin kuşatması altında geleneksel kültüründen uzaklaştırılmaktadır. Toplumsal sorunlara ve ihtiyaçlara yönelik yeni düşünce setleri yaratmanın ötesinde piyasayla bütünleşen bir üniversite örgütlenmesi üniversite hakkındaki düşüncelerimizin yeniden sorgulanmasını zorunlu kılıyor. Büyüme, verimlilik, sürdürülebilirlik, teknolojik yenilik üzerine geliştirilen neoliberal üniversite argümanları üniversiteleri kapitalizmin yeni şirketlerine dönüştürüyor. Kültürel gelişme ve kültürel aktarım merkezleri yerine piyasa odaklı iş ve beceri kazanımına yönelik her geçen gün üniversitenin sınırları daraltılıyor ve birbirine öykünen, homojenleştirilen bir üniversite kültürü küreselleşiyor. Özgür ruha sahip olması beklenen kurum olarak üniversite entelektüel ve sosyal işlevlerinden uzaklaştırılıyor.

Yazar Katkı Oranı

Çalışmada başka bir yazarın katkısı olmadığını ve çalışmanın son halini okuduğumu ve onayladığımı beyan ederim.

Etik Kurul Beyanı

Bu çalışmanın etik kurul iznine tabi olmadığını ve çalışmanın tüm sürecinde Committee on Publication Ethics (COPE)' tarafından belirlenen kurallara uyulduğunu beyan etmektedir.

Çatışma Beyanı

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile çıkar çatışması bulunmadığını beyan ederim.

Üretken Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Yazar, bu çalışmada herhangi bir yapay zeka aracı kullanmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Adem, M. (2008). *Çağdaş Üniversite mi Medrese mi*. Ankara: Phoenix.
- Aktan, C. (2003). *Özlenen Üniversite - Yaşanan Üniversite*. İstanbul: Yeni Türkiye Yayınları.
- Alkan, M., & Onur, F. (2012). Stadiasmus Patavensis İçin Parerga 7. *Gephyra*, 8, 123-145.
- Apple, M. (2012). *Eğitim ve İktidar*. (E. Bulut, Trans.) İstanbul: Kalkedon.
- Barnett, R. (2008). *Üniversitede İdeoloji İle Yaşamak*. (S. Eren, Trans.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bastedo, M. (2019). Yükseköğretimin Düzenlenmesi: Bir Manifesto. In M. Bastedo, *Yükseköğretim Örgütlenmesi* (E. Saraçoğlu, Trans., pp. 13-30). İstanbul: Küre Yayınları.
- Bennet, R. (2017). Ekolojik Üniversitenin Gelişi. *FelsefeLogos*, 65-80.
- Berardi, F. B. (2012). *Ruh İş Başında - Yabancılaşmadan Otonomiye*. (F. Genç, Trans.) İstanbul: Metis.
- Bingöl, B. (2013). *Üniversite Özerkliği*. Ankara : Sistem Ofset Yayıncılık.
- Bok, D. (2007). *Piyasa Ortamında Üniversiteler*. (B. Yıldırım, Trans.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bonafeld, W. (2013). *Yıkıcı Akıl ve Olumsuzlama*. (Ö. Yalçın, Trans.) İstanbul: Otonom.
- Brown, W. (2020). *Neoliberalizmin Harabelerinde*. (B. Doğan, Trans.) İstanbul: Metis.
- Brown, W. (2018). *Halkın Çözülüşü, Neoliberalizmin Sinsi Devrimi*. (B. E. Aksoy, Trans.) İstanbul: Metis.
- Bourdieu, P. (2017). *Karşı Ateşler-I, Neoliberal İstila Karşı Direnişe Hizmet Edecek Sözler*. (S. Canbolat, Trans.) İstanbul: Sel.
- Bourdieu, P. (2021). *Homo Academicus*. (N. Ökten, A. Kocasu, & E. Gülbey, Trans.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cevizci, A. (2021). *Eğitim Felsefesi*. İstanbul: SAY Yayınları.
- Chaubet, F. (2022). *Avrupa'nın Entelektüel Tarihi*. (H. Louze, Trans.) İstanbul: İletişim.
- Coşkun, B. (2019). *Neoliberal İktidar ve Özne*. İstanbul: Notabene.
- Dardot, P., & Laval, C. (2012). *Dünyanın Yeni Aklı*. (F. Taylan, Trans.) İstanbul: İsnablu Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Delanty, G. (2019). Küresel Çağda Üniversite İdeası: Amaç Olarak Bilgiden Bilginin Sonuna Doğru Mu? In M. Kurtoğlu, *Neoliberalizm, Bilgi ve Üniversiteler* (M. Kurtoğlu, Trans., pp. 63-98). İstanbul: NotaBene.
- Delbanco, A. (2020). *Üniversite, Neydi, Ne Durumda ve Nasıl Olmalı*. (E. Saraçoğlu, Trans.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Derrida, J. (2017). Mochlos; ya da Fakültelerin Çatışması. *FelsefeLogos*, 23-47.
- Demir, M. (2016). *Yorumsamacı Perspektiften Türkiye'de Akademisyen Kimliği*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Direk, Z. (2016). Üniversitenin Dönüşümü ve Stimmung Sorunu. In B. Mügen, Ç. Topal, & E. Yıldırım, *Paylaşımlar, Üniversite, Bilgi, Üretim* (pp. 139-148). İstanbul: İletişim.
- Erbaş, H. (2016). Modern'den Anti-Moderne Bilim: Türkiye Örneğinde "Sosyal Bilimin Krizi" ve Sonrası. In B. Mügen, Ç. Topal, & E. Yıldırım, *Paylaşımlar, Üniversite, Bilgi, Üretim* (pp. 95-137). İstanbul: İletişim.
- Ercan, F. (1998). *Eğitim ve Kapitalizm*. İstanbul: Bilim Yayınları.
- Ergur, A. (2016). Her Yemeğe Sos Bolonez! Bilimsel Etkinliğin Kapitalist Girişime Dönüşmesi Sürecinde Disiplinler Standartlaşması. In B. Mügen, Ç. Topal, & E. Yıldırım, *Paylaşımlar Üniversite, Bilgi, Üretim* (pp. 149-169). İstanbul: İletişim.
- Evans, G. (2007). *Akademisyenler ve Gerçek Dünya*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gasset, J. (1998). *Üniversitenin Misyonu*. (N. Işık, Trans.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Giroux, H. (2016). *Toplumsalın Alacakaranlığı*. Ankara: Dost.
- Giroux, H. (2014). *Eğitimde Kuram ve Direniş*. (S. Demiralp, Trans.) Ankara: Dost.
- Giroux, H. A. (2008). The Militarization of US Higher Education after 9/11. *Theory, Culture & Society*, 56-82.
- Goff, X. L. (2020). *Ortaçağda Entelektüeller*. (M. A. Kılıçbay, Trans.) İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Gorz, A. (1986). *Elveda Proletarya*. (H. Tufan, Trans.) İstanbul: AFA Yayınları.
- Günay, D. (2019). *Üniversite Felsefesi*. İstanbul: BüyüyenAY Yayınları.
- Gürüz, K. (2020). *Medrese v. Üniversite*. İstanbul: Kalkedon.
- Habermas, J. (2017). Üniversite İdeası-Öğrenme Süreçleri. *FelsefeLogos*, 49-63.
- Hanley, L. (2006). Academic Capitalism in the New University. *The Radical Teacher, University of Illinois Press*, 3-7.
- Hardt, M., & Negri, A. (2019). *Meclis*. (A. E. Pilgir, Trans.) İstanbul: Ayrıntı.
- Hardt, M., & Negri, A. (2011b). *Ortak Zenginlik*. İstanbul: Ayrıntı.
- Harvey, D. (2015). *Neoliberalizmin Kısa Tarihi*. (A. Onacak, Trans.) İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Hawley, C. (1984). The Thieves of Academe: Plagiarism in the University System. *Improving College and University Teaching*, 35-39.
- Hill, D. (2016). *Eleştirel Eğitim ve Marksizm*. (N. Korkmaz, Trans.) İstanbul: Kalkedon.
- Kavas, A. (2021). *Üniversite ve Akademisyen*. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Kurtoğlu, M. (2019). Yükseköğretimde Kurumsal Çeşitlilik: Türkiye ve Alternatif Üniversite İdeaları. In M. Kurtoğlu, *Neoliberalizm, Bilgi ve Üniversiteler* (M. Kurtoğlu, Trans., pp. 63-98). İstanbul: NotaBene.

- Kurtoğlu, M. (2017). Küresel Bilgi Ekonomisi ve Üniversite (ideası)! *FelsefeLogos*, 109-118.
- Lazzarato, M. (2015). *Göstergeler ve Makineler*. (F. N. Demirci, Trans.) İstanbul: Otonom Politika.
- Marazzi, C. (2014). *Sermaye ve Duygular*. (M. Çelik, Trans.) İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Maters, L. (2007). *Akademik Düşmanları*. (M. Özbek, Trans.) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Nalbantoğlu, H. (2009). *Arayışlar, Bilim, Kültür, Üniversite*. İstanbul: İletişim.
- Onur, F. (2012). Anastasios. In M. Adak, & S. Şahin (Eds.), *Stadiasmus hgjgji* (pp. 235-265). İstanbul: Ege Yayınları.
- O'Sullivan, M. (2016). *Academic Barbarism, Universities and Inequality*. London: Palgrave MacMillan.
- Özgün, Y. (2011). Bologna Süreci Derken? In F. Ercan, & S. Korkusuz Kurt, *Metalaşma ve İktidarın Baskısındaki Üniversite* (pp. 389-412). İstanbul: SAV Yayınları.
- Pelikan, J. (2015). *Üniversite Fikri*. (C. Orhan, Trans.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Peters, M. A. (2019). Klasik Politik Ekonomi ve Yeni Bilgi Ekonomisinde Üniversitelerin Rolü. In M. Kurtoğlu, *Neoliberalizm, Bilgi ve Üniversiteler* (M. Kurtoğlu, Trans., pp. 115-135). İstanbul: NotaBene.
- Readings, B. (2020). *Üniversite Harabeleri*. (E. Saraçoğlu, Trans.) İstanbul: Küre Yayınları.
- Schopenhauer, A. (2018). *Üniversiteler ve Felsefe*. (A. Aydoğan, Trans.) İstanbul: SAY Yayınları.
- Rhoades, G., & Slaughter, S. (1997). Academic Capitalism, Managed Professionals and Supply-Side Higher Education. *Duke University Press*, 9-38.
- Rossi, A. (2018). Neoliberal Ruhlar. *Cogito*(91), 121-153.
- Rosovsky, H. (2017). *Üniversite, Bir Dekan Anlatıyor*. (S. Ersoy, Trans.) Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- Russell, B. (1999). *Eğitim Üzerine*. (N. Bezel, Trans.) İstanbul: Say Yayınları.
- Said, E. (1995). *Entelektüel, Sürgün, Marjinal, Yabancı*. (T. Birkan, Trans.) Ayrıntı: İstanbul.
- Sennet, R. (2011). *Yeni Kapitalizmin Kültürü*. (A. Onacak, Trans.) İstanbul: Ayrıntı.
- Sennet, R. (2008). *Karakter Aşınması*. (B. Yıldırım, Trans.) İstanbul: Ayrıntı.
- Shore, C. (2015). 'After neoliberalism'? The reform of New Zealand's university system. In S. Brin Hyatt, B. W. Shear, & S. Wright, *Learning Under Neoliberalism* (pp. 30-55). New York: Berghahn Books.
- Slaughter, S., & Rhoades, G. (2004). *Academic Capitalism and the New Economy, Markets, State, and Higher Education*. Baltimore,: John Hopkins University Press.
- Şimşek, M. (2019). *Tartışmaların Odağındaki Kurumu, ÜNİVERSİTE*. İstanbul: ALFA Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). *Türkiye İçin Eğitim Yazıları*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tekin, S. (2003). Üniversite ideasını yeniden düşünmek: Neoliberalizm, teknik akıl ve üniversitenin geleceği. *Toplum ve Bilim*, 144-163.
- Temelli, S. (2009). *Neoliberal Zamanda Aşınma*. İstanbul: Kalkedon.
- Tetchler, U. (2019). *Yükseköğretim İçin Yeni Zorluklar ve Yükseköğretim Araştırmalarının Geleceği*. (M. Kurtoğlu, Trans.) İstanbul: NotaBene.
- Timur, T. (2000). *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*. Ankara: İmge Yayınları.
- Tunalı, H. (2017). Dünyada ve Türkiye'de Üniversite Sanayi İşbirliği ve Yenilikçi Üretim". *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 237-257.
- Vatansever, A., & Gezici Yalçın, M. (2016). *Ne Ders Olsa Veririz*. İstanbul: İletişim.
- Yıldırım, E. (2016). Öznesi Olmayan Bili veya Malumat Çağında Bilmek yahut Bir Mesele de Bu! In B. Mügen, Ç. Topal, & E. Yıldırım, *Paylaşımlar, Üniversite, Bilgi, Üretim* (pp. 301-333). İstanbul: İletişim.
- Yılmaz, L. (2016). Daimon'un Peşinde: Eleştiri, Aydın(lanma) ve Dostluk Kavramlarını Şimdi'de Düşünmek. In B. Mügen, Ç. Topal, & E. Yıldırım, *Paylaşımlar, Üniversite, Bilgi, Üretim* (pp. 249-274). İstanbul: İletişim.

Extended Summary

This paper focuses on the history of the university and opens the understanding of the university, which has a mission differentiation with the neoliberal political economy ideology, to criticism on the axis of traditional university culture. Universities, which are organized in line with certain goals as historical and social institutions, cannot be understood outside the mode of production of the society to which they belong. So much so that if social values have followed a line of change parallel to the capitalist mode of production, universities have also developed in a similar process. In this respect, it can be said that the organizational structures of universities have progressed in line with the political economy transformation. According to the general consensus, the origins of the university date back to the Middle Ages. In the Middle Ages, universities were established within the desires of thinkers who came together outside the church's system of truth and social values and acted in search of a new truth around loyalty to Christianity. Universities, which initially emerged in addition to monasteries, gradually developed under the control of secular administrators. Secularization was gradually gaining a universal appearance, and with the discovery of Aristotle's works in the 13th century, it became possible to gain new ideas on ethics, politics and aesthetics. Thus, the field of pluralistic thinking outside the values of Christianity was gradually expanding, and the university was becoming civilian on the axis of a structure far from authority. Civilization created the idea of academic freedom, and universities thus gained a stronger field. After the collapse of feudalization and the absolute monarchy, universities began to gain a more secular appearance and an autonomous structure. Thus, the shadow of Christianity disappeared from the production of knowledge; Universities have become stronger as places where free thought and innovation flourish. Freed from Christian teachings and values, the university entered into a mind-centered organization process in accordance with the Enlightenment approach and its relationship with the truth settled on a rational basis. In the following period, with the emergence of nation-states on the world stage, the relationship established by universities with society in modern times, which were organized around the idea of nationhood and produced knowledge sets to create national consciousness, began to act with the ideal of creating a new national spirit centered on culture. In addition, with rational-centered socialization, the emphasis on knowledge as an end in itself has come to the fore in research conducted at universities, and knowledge has been treated as an end in itself in scientific studies. In short, there are two basic distinguishing features of the university organization of modern times. Firstly, the university is organized within the framework of *Bildung* philosophy in the light of the cultural goals determined under the structure of nation states. *Bildung*, which means a cultural education formation, means learning the world of high values such as language, literature, philosophy and science belonging to humanity as a spiritual goal and applying it in life. *Bildung* philosophy points to an understanding of education in which the cultural systems that include the historical experiences and efforts of humanity are learned, the individual personality is perfected, and the power of judgment is gained. In this respect, according to the *Bildung* philosophy, the main thing is not to have knowledge of the object, but to express the gained knowledge and experience in human life practice.

According to the understanding of *Bildung*, which is based on the foundations of German idealist philosophy, the idea of a university should be organized around national culture. With the new organization implemented at the University of Berlin in Germany, with its idealist *Bildung* philosophy, the relationship between the university and the nation-state thus gained a strong ground. Thus, the university was structured as an institution that produces the necessary knowledge and values in order to gain the national spirit in building a nation and transfers this to generations. As modern nation states increasingly took on an institutional structure in the 19th century, universities were redefined in the name of building national culture. In addition, recognizing the autonomy of the university on a legal level and limiting the state's power vis-à-vis the university by law allowed the university to carry out its educational activities and scientific studies in a freer climate. The modern university concept, which is controlled within the framework of the nation-state-centered organizational structure and laws, gradually began to emulate American universities that made great discoveries in the scientific and technical fields after the Second World War. Especially after the collapse of the welfare state, with the state implementation of neoliberal policies as a new political economy value, placing the idea of "competition" at the center of production on a global scale has led to the reorganization of universities on the basis of the concept of "excellence". In the new university idea, which emerged based in America and structured universities within the framework of company organization according to the demands of the market on the axis of entrepreneurship and competition ideology, dominated by a technological innovation-oriented approach, the production of knowledge began to be considered as a benefit and economic value. Thus, in the modern university organization, despite the understanding that knowledge is an "end in itself", knowledge is evaluated with economic value criteria. As a result, the entrepreneurial university organization structured within the framework of purely economic values creates a homogeneous academic world that emulates each other. However, universities had gained legitimacy on a historical basis as cultural spaces where humanist teachings, which provided the knowledge of living at the level of the age, were disseminated for socialization. In short, the university, as a place of cultural learning, was designed as a place of high culture where the system of ideas that humanity accumulated throughout the ages was learned.

Another negative consequence of the entrepreneurial university model is that it hinders the development of a democratic culture. A multicultural and multi-identity intellectual life is a necessity for democracy. Pluralistic ideas can find legitimacy when generated in these spaces of thought. However, the homogeneous appearance of universities today prevents the development of diverse ideas and theories. University departments are confined to narrow frameworks by higher education policies based on the logic of "added value." Social contradictions are ignored, and the development of politically conscious individuals is discouraged. However, when we look at the historical development of universities, we see that they have both political and aesthetic goals. Political goals refer to the generation of ideas to build a more ideal society, while aesthetic production involves nourishing the material and spiritual spheres of life with good and beautiful values. However, nearly all departments and majors are being redesigned around trendy economic concepts. For example, while the concept of "sustainability" is an economic indicator,

it has also permeated the social sciences and has been internalized as a manifestation of the capitalist production mindset. Therefore, scientific studies conducted in the social sciences and the arts are expected to contribute economically and create a sustained project. Studies addressing concepts such as social contradictions, inequalities, and the nature of democracy are increasingly being pushed away from universities; insufficient funding is being provided for the development of ethical studies, human rights studies, and environmental studies, and these fields are not supported by administrative and political authorities. Consequently, the knowledge base generated in university spaces directly impacts the cultural sphere. The cultural sphere is also expressed through material indicators. Furthermore, concepts like "cultural industries" treat culture as a commodity that can be bought and sold. The concept of culture as an economic indicator leads to the creation of standardized cultural practices. Ultimately, the convergence of cultural practices reflects a Fordist cultural socialization, where difference and diversity fail to emerge, and mass production and consumption prevail. In this respect, a persistently benefit-focused approach devalues democratic work at universities, and aesthetic and critical studies that fail to generate material value are driven away from universities. In short, this transformation presented to us as an entrepreneurial university is market-oriented, and universities constructed on this market-based logic have their winners and losers. Capital is the winner of universities that are put in the service of the market rather than the social good. Society has been negatively impacted by this transformation. The removal from universities of knowledge that foster equality, justice, common ground, and benefit, and facilitate the development of political consciousness, serves the interests of the elite classes and inhibits the development of social intelligence.

Within the framework of the transformation mentioned above, this paper compares the ontological, epistemological and communicative values created in the traditional university organization with the Anglo-Saxon entrepreneurial university model, and opens up to criticism the negative effects of the new university organization created by neoliberal rationality on society. This paper, which tries to show the ideological effects of the entrepreneurial university organization on the field of culture and human life in the context of neoliberal values, within the framework of a comparative reading, tries to reveal what kind of results the break in the university paradigm creates by bringing a historical critical perspective to the university problem.

Author Contributions

I declare that no other author contributed to the study and that I have read and approved the final version of the study.

Ethical Declaration

This study does not require ethics committee approval since it does not involve any application on human or animal subjects.

Conflict of Interest

I declare that there is no conflict of interest with any institution or person within the scope of the study.

Declaration of Generative AI Use

The author declares that no artificial intelligence tools were used in this study.